

ЯХШИЛИГИМИЗ ЎЗИМИЗГА ҚАЙТАДИ

Хайру саховат, ўзига раво кўрган яхшиликни бошқа мўминларга ҳам раво кўриш мусулмонга хос фазилатдир.

Аллоҳ таоло марҳамат қилади: **“Аллоҳ сенга эҳсон қилгани каби сен ҳам (Аллоҳнинг бандаларига) инфоқ-эҳсон қил!”** (Қасас, 77).

Ҳаётда санаб адоғига етиб бўлмайдиган неъматлардан баҳраманд бўлиб юрганимиз Аллоҳнинг бизга меҳрибонлиги, марҳаматидандир. Шу боис имкониятимиз даражасида эҳсон қилишга буюрилганмиз.

Тўғриси, биз хайру саховатни, инфоқ-эҳсонни жуда тор маънода тушунамиз. Бирор нарсани кимгадир ҳадя қилишни ёхуд дастурхон ёзиб, тўрт-беш кишига таом беришнигина хайру эҳсон дейишга ўрганганмиз. Ҳолбуки, бу ишлар эҳсоннинг энг кичик кўринишидир. Эҳсоннинг маъноси жуда кенг. У барча яхши амалларни қамраб олади. Ким бировга яхшилик қилса, аслида ўзига яхшилик қилган бўлади. **“Агар (шундан кейин) чиройли амаллар қилсангизлар, ўзларингизга яхшилик қилган бўлурсизлар”**. Оятнинг давомида бировнинг ёмонлик қилиши, бадхулқ, бахил бўлиши ҳам аслида ўша инсоннинг ўзига қилган ёмонлиги бўлиши айтилган. **“Агар ёмон, гуноҳ амаллар қилсангизлар ҳам, ўзлариниз учундир”** (Исро, 7).

Аллоҳ таоло биз мусулмонларни динимизга, жамиятимизга фойда келтирадиган ҳар бир ишда ҳамкорлик қилишга буюради. Эҳсон билан тақвонинг ёнма-ён қўйилиши бежиз эмас. Аллоҳдан кўрқиб, яхшиликка уюшган кишилар жамоаси зарарлардан омонда бўлади. Ўрталарида меҳр-оқибат кучаяди. Уларнинг ҳаракатларини Аллоҳ фазли-баракали қилади.

Хайру саховат кўрсатамиз, оч, юпунларга ёрдам қўлини чўзамиз деб юрган кишилар ҳам, хайрия ташкилотлари, уюшмалари ҳам талайгина. Аммо уларнинг ҳаммаси ҳам бегараз эмас. Улар орасида гаразли ғояларини ёйишни кўзлаб “ёрдам кўрсатувчи”лари ҳам бор. Баъзи бир юртдошларимиз ана шун-

дай тўдаларнинг тузоғига илиниб қолишгани жуда ҳам ачинарли ҳолдир. Яқинда Ўзбекистон телеведениyasi намойиш этган “Риёкорлик” кўрсатувида ана шундай одамлар ҳақида сўз юритилди. Назаримда, биз мусулмонларнинг яқинларимиз аҳволдан беҳабар қолганимиз, хайр-саховат борасида сустлигимиз ана шундай аянчли ҳоллар юз беришининг сабабларидан бири бўлган.

Аллоҳ таоло огоҳлантиради: **“Аллоҳ фазлу карами билан ато қилган нарсаларнинг (закотини) беришга бахиллик қилган кимсалар ҳаргиз бу қилмишларини ўзлари учун яхшилик деб ҳисобламасинлар! Йўқ, бу қилмишлари ўзлари учун ёмонликдир. Бахиллик қилиб бермаган нарсалари қиёмат кунида бўйинларига ўралажак!”** (Оли Имрон, 180).

Хайру саховат туфайли инсон бу ўткинчи дунёда туриб, охиратга заҳира йиғиши, жаннатда тайёрлаб қўйилган неъматлардан насибадор бўлиши мумкин. Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) марҳамат қиладилар: “Ким хайру саховат қилиб, кийимга муҳтож бир кишини кийинтириб, хурсанд қилса, Аллоҳ саховатли инсонни жаннат кийимлари билан кийинтиради. Ким егуликка муҳтож, оч кишини тўйдирса, таомлантирса, жаннатдаги таомлардан сероб бўлади”.

Икки дунёси обод бўлишини орзу қилган мусулмон Каломи Маждиднинг бундай мазмундаги оятини ҳамиша ёдида тутиши лозим: **“(Эй мўминлар,) то сизлар суйган нарсаларингиздан инфоқ-эҳсон қилиб бермагунингизча ҳаргиз яхшиликка (жаннатга) етмагaysиз. Ҳар қандай нарсани инфоқ қилсангиз, албатта Аллоҳ уни билур”** (Оли Имрон, 92).

**Мирзаниёз
ҲАМИДЗОДА,**
Тошкент шаҳридаги
“Тўлқин Ақром ўғли”
жомеъ масжиди
имом-хатиби

ИЛМ ҚАЛБИМИЗНИНГ ҲАЁТИ

Инсоний фазилат ва камолотнинг боши, жамият фаровонлигининг асоси илмдир. Илмсиз ҳеч бир шахс фазилат ва камолотга, бирор жамият фаровонликка эришмаган ва эришолмайди.

Илм олиш фарзи айнди. Бу ҳукм инсоннинг икки дунё саодатига кафил бўлган динимиз ҳукмидир. Биринчи но-зил бўлган қуръоний оят инсонларни ўқишга даъват этиш билан — “**Ўқи**” амри билан бошланган. Зеро, ўқиш билан илм ҳосил бўлади. Илм билан ҳақиқат билинади. Ҳақиқатни билиш ҳидоятга биринчи қадамдир.

Илм олиш ёш билан чегараланмайди. Туғилишдан то умр сўнгигача илм олиш вақтидир. Ҳазрати Анас (розийаллоҳу анҳу) ривоят қилган ҳадисда Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) илм олин-лар ва ўргатинлар, нодон ҳолда ўлиб кет-манглар, деб васият қилганлар.

Саодати давомли бўлишини истаган ҳар бир киши эгаллаган илми билан кифояланиб қолмаслиги керак. Зеро, инсонларга жуда оз илм берилган (*Исро*, 85). Пайғамбаримиз (алайҳиссалом) бундай деганлар: “Ҳар бир нарсанинг бўш вақти бўлади. Ким бўш вақтини илм олишга сарф-ласа, нажот топади”.

Илмсиз қалб ўзлаштирилмаган (ўлик) ерга ўхшатишган. Уларнинг иккисидан ҳам инсонларга наф етмайди.

Имом Фаззолий (раҳматуллоҳи алайҳ) бундай ёзадилар: “Илм ва ҳикмат қалб озиғидир. Қалб уч кун илм ва ҳикматдан маҳрум қилинса, ўлади”.

Қалбимиз барҳаёт, саодатимиз доимо, жамиятимиз фаровон бўлсин десак илм олишдан, ўқиб ўрганишдан тўхтамайлик.

Парвардигоро, илмларимизни кўпай-тир! Омин.

«HIDOYAT»

Ойлик диний-маърифий,
илмий-адабий нашр

Муассис

Ўзбекистон мусулмонлари идораси

Бош муҳаррир

Нуруллоҳ МУҲАММАД РАУФХОН

Таҳрир ҳайъати

Усмонхон АЛИМОВ
Абдулазиз МАНСУР
Абдураззоқ ЮНУС
Ортиқбек ЮСУПОВ
Анвар ТУРСУН
Неъматилла ИБРОҲИМОВ
Аҳад ҲАСАНОВ
Зоҳиджон ИСЛОМОВ
Зоҳидилло МУНАВВАРОВ
Баҳодир ҚАРИМОВ
Нуриддин ҲОШИМОВ
Муҳаммад Шариф ЖУМАН
Юсуфжон ИСҲОҚ
Эркин МАЛИК
Исомиддин ОЛИМ ШАЙХ
Абдул Жалил ХУЖАМ
(Бош муҳаррир ўринбосари)
Аҳмад Муҳаммад ТУРСУН
Муҳаммад Собит САЛОҲИДДИН
Мукова

«Voris Design» маркази билан
ҳамкорликда тайёрланди.

Бадий муҳаррир

Хайруллоҳ ҚУДРАТУЛЛОҲ ўғли

Матни

Райҳона ХОЛБЕК қизи
терди

Тарғибот-ташвиқот марказлари:

Андижон вилояти — 8.374. 224-34-04
Раҳбари Ўқтам ҳожи Умрзоқ
Фарғона вилояти — 8.373. 222-12-38
Раҳбари Салоҳиддин Нуриддин
Сурхондарё вилояти — 8.376. 226-05-08
Раҳбари Низомиддин Чори

Манзилимиз:

700021 Тошкент шаҳри
Шайхонтоҳур тумани Навоий кўчаси 46-уй;
Тел: 149-18-26, тел.факс: 144-36-53.
Интернет сайтимиз: www.hidayat.uz
Интернет почтаимиз: hidoyat_jurnali@mail.uz
Ўзбекистон Республикаси Матбуот ва ахборот агентлигида рўйхатга олинган. Гувоҳнома рақами 170.

Босишга 2006 йил 27 декабрда рухсат берилди.
Босмаҳонага 2006 йил 29 декабрда топширилди.
Қоғоз бичими 84x108^{1/16}. Адади 16000 нусха. 237-сон буюртма. «KOHİ NUR» МЧЖда босилди.
Мақолалар хат орқали юборилганида исмлар тўлиқ ёзилиши, манзил аниқ кўрсатилиши шарт.

МУНДАРИЖА

Ижтимоий ҳимоя йили	
Мирзаниёз ҲАМИДЗОДА	
Яхшилигимиз ўзимизга қайтади	1
Таянч нуқта	
Илм қалбимизнинг ҳаёти	2
Бир оят тафсири	
Амалларингиз билан жаннатга кириш	7
Мужда	
Мамлакат янгиликлари	8
Маълумотхона	
Аббос ТУРСУН	
Атоқли маърифатпарвар	9
Муносабат	
Нуруллоҳ МУҲАММАД РАУФХОН	
Миссионерлар кимлар ва уларнинг	
асосий гоя-мақсадлари нима?	10
Имомларимиз ижодидан	
Абдуллоҳ ҳожи АБДУЛҚОДИР	
Имонинг сақла	12
Маълумотхона	
Муҳаммад СИДДИҚ	
Қиблага юзланиб... ..	13
Тафаккур	
Мансурали АРАББОЕВ	
Илми англаш йўлида	14
Олисларга саёҳат	
Нигерия Федератив Республикаси	16
Тарих	
Ойдин Ориф ўғли АЛИЗОДА	
Қорахонийлар давлати	18
Насихат	
Тошпўлат ХОЛМАТ	
Яхши сўз суйдира	23
Шеърия	
Қадам Саид МУРОД	
Ичингдаги шайтонни кўзингдан изла	24
Ҳидоят топганлар	
ЮНЕСКОнинг мусулмон вакили	26
Қуръон ва фан	
Мансурхон ТОИРОВ	
Азизлардан ҳам азиз	28
Адабий таҳлил	
Абдулвоҳид НУРИДДИНОВ	
Ғуноҳдан узоқ — маҳбубга яқин	29

Маълумотхона

Муҳаммад Илём АБДУЛҒАНИ

ЕР МАРКАЗИДАГИ ТИНЧ
ВА ОСОЙИШТА ШАҲАР

4

Мино ҳарам ҳудуди-га киради. Шайтонга тош отиш ўрни Минодадир. Қурбонлик ҳам Минода сўйилади. Минода ан-сорлар билан машҳур биринчи ва иккинчи Ақаба байъати бўлган.

Ҳадис шарҳи

Муҳиддин Закариё ибн ШАРАФ НАВАВИЙ

ТОАТ ТОҚАТГА
ЯРАША БЎЛАДИ

6

“Мен қайтарган нарсалардан узоқ бўлинглар. Мен буюрган нарсалардан кучларингиз етганини қилинглар. Сизлардан аввалгиларни кўп сўрашлари, пайгамбарларига қарши бўлишлари ҳалокатга етказгандир”.

Хабарлар

ИСЛОМ ВА ОЛАМ

Энг кўп ўқиладиган Китоб

20

Ҳиндистоннинг Пагна шаҳрида ўтган кўрғазмада замондош муаллифларнинг машҳур асарлари эмас, балки муқаддас Қуръони карим энг кўп нусхада сотилди. Шуниси қизиқки, бу ерда Қуръони карим нусхаларини асосан мусулмон бўлмаган кишилар сотиб олишган.

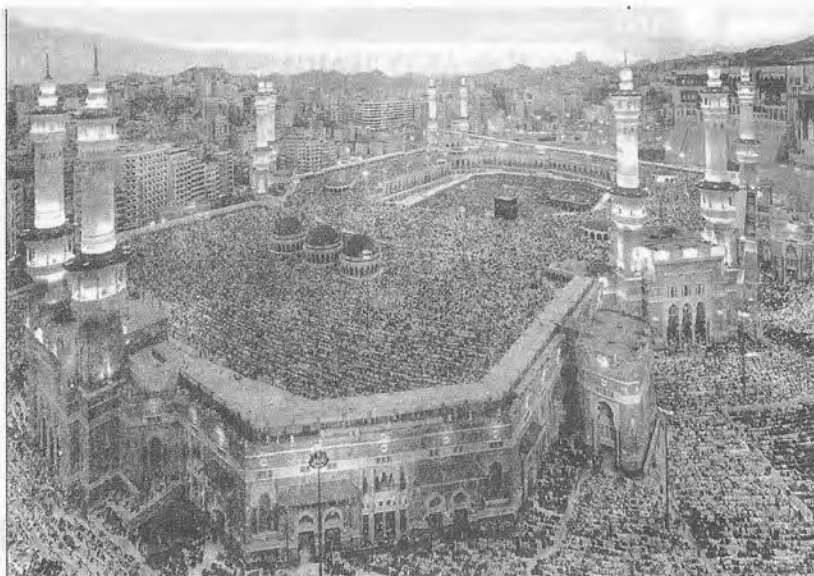
Тадқиқот

САМУД ҚАВМИ

30

Қуръонда Од ва Самуд қавмларининг номи доим бирга келади. Аллоҳ таоло Самуд қавмини олдинроқ ҳалок бўлган Од қавмидан ибрат олишга чақирган. Шундан хулоса қилиш мумкинки, Самуд қавми Од қавмининг ҳалокатидан хабардор бўлган.

3. Тош чўлпиллатиб ўпилмайди, овоз баланд кўтарилмайди.

4. Тош қаршисида туриб дуо қилмаслик, намоз ўқимаслик керак. Бу иш тавоф қилаётганларга халал ва озор еткази.

Яманий руки

Қабанинг Яман тарафидаги асосидир. Уни Иброҳим (алайҳиссалом) кўтарганлар.

Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) яманий рукни муборак қўллари билан ушлаганлари учун уни истилом қилиш (унга икки кафт ё ўн кафтни қўйиш) суннатдир.

Ибн Умар (розийаллоҳу

ЕР МАРКАЗИДАГИ ТИНЧ

Қора тошни ўпиш одоблари*

1. Каъбадаги қора тошни ўпиш суннатдир. Атрофдагиларга озор бермасдан, туртиб-суриб юбормасдан ўпиш мумкин бўлганида шундай. Аммо одамларга

озор бериш ё туртиб-суриш эҳтимоли бўлса, тош ўпилмайди. Зеро, кишиларга озор бериш ҳаромдир. Бирор амални (ҳатто фарзни) адо этишда ҳам ҳаромга йўл қўйилмаган бўлса, у тарқ қилинади. Бошқаларга озор бериш эҳтимоли бўлса, қўлидаги бирон нарса ни тошга теккизиб, ўшани ўпилса, кифоя. Бу ҳам имконсиз бўлса, унга юзланиб такбир, таҳ-

*Давоми. Бошланиши ўтган сонда

лил, таҳмид ва саловат айтилади. Ибн Аббос (розийаллоҳу анҳу): “Тошнинг олдида ҳеч ким сиқиб чиқарилмайди, бирор кишига озор берилмайди, ўзи ҳам озор кўрмайди”, деганлар.

2. Хотинлар тошни ўпиш илинжида тиқилинч ичига кирмасликлари лозим.

Имом Бухорий ривоятларида келтирилишича, Ойиша (розийаллоҳу анҳо) эркакларга аралашмасдан тавоф қилардилар. Бир хотин: “Эй мўминлар онаси, бориб тошни ўпмайми?” деган эди, Ойиша (розийаллоҳу анҳо): “Узоқда тургин”, деб уни қайтардилар.

Фокихий ривоят қилишича, бир хотин Ойиша (розийаллоҳу анҳо) билан бирга тавоф қилди. Яманий рукнга етиб келганларида: “Эй мўминлар онаси, уни ўпмайми?” деди. Шунда Ойиша (розийаллоҳу анҳо): “Аёллар ўпишлари шарт эмас, амалингда давом этгин. Лекин бемалол бўлса, аёллар ҳам қора тошни ўпишининг зарари йўқ», дедилар.

анҳу): «Расулulloҳдан эшитдим: “Ҳажарул асвад билан яманий рукни ушлаш хатолар учун каффоратдир”, дедилар», деб айтганлар (*Термизий ривояти*).

Мужоҳид: “Бирор киши қўлини яманий рукнга қўйиб дуо қилса, дуо си ижобат бўлади”, деганлар (*Ахбори Макка лил Факихий*).

Ато: “Яманий рукни бирор кишига озор бериб ушлагандан такбир айтиб қўйган яхшироқдир”, деганлар.

Тавоф одоблари

Набий (алайҳиссалом): “Қабани тавоф қилиш намозга ўхшайди. Унда ким гапирса, фақат яхши сўзларни гапирсин”, деганлар (*Термизий*).

Тавоф қилувчи Аллоҳ таолога қалби ва тили билан холис илтижо қилиб, дунё ва охира тинчликларини сўраши лозим. Тавоф асносида дунё ишлари гапирилмайди. Бошқа тавоф қилувчиларни туриб-суриб озор етказилмайди.

Иброҳим (алайҳиссалом) мақомлари

“Мақом” луғатда тик турган киши қадамнинг ўрни маъно-

Ҳаромнинг шимолидан 7 км узоқликда (ер ости йўлидан 4 км) жойлашган. Ҳожилар Зулҳижжа ойининг саккизинчи куни Минога борадилар ва Арафа куни тонгигача у ерда тунайдилар. Ўнинчи куни яна Минога қайтиб келиб, икки кун тунайдилар. Бу ҳақда оят ворид бўлган: **“Санокли кунларда Аллоҳни зикр қилингиз. Ким икки кунда шошилиб зикрни тўхтатса, унга гуноҳ йўқ, ким кейинда (учинчи кунга ҳам) қолса, унга-да гуноҳ йўқдир.** (Мазкур ҳукмлар) **тақводор кишилар учундир”** (Бақара, 203).

Мино ҳарам ҳудудига кира-

рингиз олдида тўхтаб, қурбонлик сўяверинглар”, деганлар.

Арафот

Арафот Масжидул Ҳаромнинг жануби-шарқий томонида, Масжидул Ҳаром кўчасидан ўтилганида 22 км узоқликда жойлашган тоғдир. Унинг умумий саҳни 10,4 км². Арафот ҳудудини кўрсатувчи ишоралар бор. Арафотда Зулҳижжа ойининг тўққизинчи куни ҳожилар бир азон ва икки иқомат билан пешин ва асрни қаср қилиб, кўшиб ўқишади ва куёш ботгунча у ерда бўлишади. Арафотда бўлиш ҳажнинг уч фарзидан биридир. Расулulloҳ (сол-

ВА ОСОЙИШТА ШАҲАР

сидадир. Иброҳим мақоми — Иброҳим (алайҳиссалом) туриб одамларни ҳаж қилишга чақирган ўриндир. У ерда Иброҳим (алайҳиссалом) қадамларининг изи тушиб қолган тош бор.

Мино

Мино Макка билан Муздалифа оралиғида, Масжидул

ди. Шайтонга тош отиш ўрни Минодадир. Қурбонлик ҳам Минода сўйилади. Минода ансорлар билан машҳур биринчи ва иккинчи Ақаба байъати бўлган.

Набий (алайҳиссалом): “Мен мана шу ерда қурбонлик қилдим. Минонинг барча ерида қурбонлик сўйилур. Сизлар юкла-

лаллоҳу алайҳи ва саллам): “Ҳаж Арафотдир. Арафотнинг барча ери туриш жойидир”, деб айтганлар (“Мажмаъуз завоид ”).

Муздалифа

Муздалифа Мино билан Арафот орасида жойлашган. Муздалифанинг чегараси Муҳассир водийидан Маъзамингачадир. Маъзамин бир-бирига юзланган икки тоғ бўлиб, ўртасида йўл бор.

Муздалифа ҳудудини кўрсатувчи белгилар бор. Муздалифа ҳам ҳарам ҳудудига киради. Ибн Умар (розийаллоҳу анҳу): “Муздалифанинг барча жойи Машъарул ҳарамдир”, деганлар.

Ҳожилар Зулҳижжанинг тўққизинчи куни куёш ботгач Арафотдан қайтиб, Муздалифада тунайдилар. У ерда шом билан хуфтонни қаср қилиб, бир азон ва икки иқомат билан кўшиб ўқишади, Аллоҳга дуо қилишади. Зулҳижжанинг ўнинчи куни бомдод намозидан кейин (куёш чиққач) Минога қайтилади.

Муҳиддин Закариё ибн ШАРАФ НАВАВИЙ

ТОАТ ТОҚАТГА ЯРАША БЎЛАДИ

Абу Ҳурайра (розийаллоху анху) ривоят қиладилар: «Расулуллоҳнинг (соллаллоху алайҳи ва саллам) бундай деганларини эшитдим: “Мен қайтарган нарсалардан узоқ бўлинглар. Мен буюрган нарсалардан кучларингиз етганини қилинглар. Сизлардан аввалгиларни кўп сўрашлари ва пайғамбарларига қарши бўлишлари ҳалокатга етказгандир”» (Бухорий, Муслим, Насай, Ибн Можжа, Аҳмад ривоятлари).

“Мен қайтарган нарсалардан узоқ бўлинг!” Яъни, уларни қилишдан тамоман сақланинглар, ҳеч бирини қилманглар. Ҳадисдаги ифода Расулуллоҳ (соллаллоху алайҳи ва саллам) қайтарган нарсаларни қилиш ҳаромлигини билдиради.

“Мен буюрган нарсалардан кучларингиз етганини қилинглар!” Бундан баъзи натижаларни чиқаришимиз мумкин. Масалан, кишига сув зарарли бўлса, яъни, уни ишлатса касал бўлса ё тузалиши қийин бўлса, таяммум қилади. Яқинлари, хотини, бола-чақаси ёки уй ҳайвонларини боқиш учун озгина егулик топса ҳам, ўшани сарфлаши вожибдир. Кишига киффрат вожиб бўлганида олти кун узлуксиз рўза тутишга ярамаса, фидя беради.

“Сизлардан аввалгиларни кўп сўрашлари ва пайғамбарларига қарши бўлишлари ҳалокатга етказгандир”. Савол турлича бўлади. Оми кишининг таҳорат, намоз, рўзага тегишли саволлари. Бу нарсаларни сўраб-билиш фарзи айнди. “Илм талаб қилиш барча мусулмон эркак ва аёлларга фарздир” (Ибн Можжа ривояти) ҳадиси шунга ишора қилади.

Аллоҳ таоло бундай марҳамат қилади: **“Агар билмайдиган бўлсангизлар, аҳли зикрлардан (биладиганлардан) сўрангизлар!”** (Наҳл, 43).

Абдуллоҳ ибн Аббос (розийаллоху анху): “Менга кўп савол берадиган тил, теран англайдиган қалб берилди”, деб ўзининг ҳолатини баён қилган.

Фақат ўзи амал қилиши учун эмас, балки бошқаларга етказиш учун ҳам сўраши. Бундай сўраб-билиш фарзи кифоядир: **“Ахир улардан ҳар бир гуруҳдан бир тоифа одамлар (жанг учун) чиқмайдиларми?! (Қолганлари эса Мадинада) динни ўрганиб, (жанг-**

га кетган) қавмлари олдиларига қайтган вақтларида, уларни огоҳлантиргани (қолмайдиларми)?!” (Тавба, 122).

Расулуллоҳ (соллаллоху алайҳи ва саллам) бундай деганлар: “Ҳозир бўлганларингиз (бу ерда) бўлмаганларга билдирсин” (Бухорий, Муслим, Абу Довуд ривоятлари).

Аллоҳ таоло на сўровчига, на бошқага вожиб қилмаган нарсалар хусусида сўраши. Пайғамбаримиз (алайҳиссалом): “Аллоҳ таоло сизга марҳамат қилгани учун баъзи нарсаларни фарз қилмади. (Шунинг учун) сизлар улар ҳақида суриштирманглар”, деганлар (Ҳайсамий, Табароний ривоятлари).

Ҳазрати Али (розийаллоху анху) ривоят қилади: **«“Йўлга қодир бўлган одамлар зиммасида Аллоҳ учун Байтни ҳаж қилиш (фарзи) бордир” (Оли Имрон, 97) мазмунли оят нозил бўлганида, бир киши Пайғамбаримиз (алайҳиссалом) олдиларига келиб: “Ҳар йилими ё Расулуллоҳ?” деб сўради. Расулуллоҳ (соллаллоху алайҳи ва саллам) унга эътибор бермадилар. У одам икки ёки уч марта саволни такрорлади. Шунда Набий (алайҳис-**

АМАЛЛАРИНГИЗ БИЛАН ЖАННАТГА КИРИНГ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَعَلَّمْتِ^٤ وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ ﴿١٠١﴾

“(Йўлларга) белгилар ҳам (қўйди). Юлдузлар билан ҳам улар йўл топурақлар” (Наҳл, 16)

Изоҳ. Суддийнинг (раҳматуллоҳи алайҳи) сўзига қўра, мусофирликда юрган йўловчилар борадиган жойларига янглишмай етиб олишлари учун Аллоҳ таоло ерда тоғлар, баланд-пастликлар, шамол йўли, осмонда эса, Ернинг тўрт томонини ва қиблани аниқлаш учун сурайё, етти оғайни, олтин қозик, қутб юлдузлари каби аломатларни мўлжал сифатида яратиб қўйган.

﴿ وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنْزَلْنَا رَبُّكُمْ قَالُوا خَيْرًا لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَاذْأُرِ الْآخِرَةَ خَيْرٌ وَلَنِعَمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣١﴾ ﴾

“Тақволи бўлган (имон келтирган)ларга: “Раббингиз (Ўз пайгамбарига) нимани нозил қилди?” дейилганида, улар: “Яхшиликни”, дерлар. Бу дун-ёда чиройли иш қилганлар учун чиройли мукофот бўлур. Лекин, шубҳа йўқки, охира-диёри янада яхшироқдир. Тақводорларнинг диёрлари нақадар яхши!” (Наҳл, 30).

Шайх Абдулазиз МАНСУР. “Қуръони қарим маъноларининг таржима ва тафсири”, Т., “Тошкент Ислам университети” нашриёт-матбаа бирлашмаси, 2004 й.

Изоҳ. Бу оятнинг нозил бўлиш сабабларидан бири — ҳижратдан олдинги даврда ҳаж мавсумида Маккага узоқ жойлардан Каъба зиёрати ва бошқа мақсадларда одамлар келиб турар эди. Макка йўлида турган кофирлар уларни қарши олиб гаплашган пайтларида янги пайгамбар ким ва қандай экани ҳақида сўрашса, улар, у сеҳргар, коҳин, шоир, каззоб, мажнун, уни кўрмаган афзал, дейишларига қарамай, Маккага кириб, Расулнинг (алайҳиссалом) саҳобаларидан у зот ҳақида тўғри маълумотларни олиб қайтишар эди. Оятда шу каби воқеаларга ишора этилмоқда.

﴿ الَّذِينَ تَتَوَفَّيهِمُ الْمَلَائِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٢﴾ ﴾

«Улар (ширк ва гуноҳдан) пок бўлган ҳолларида, фаришталар вафот этдира туриб: “Сизларга салом! Қилиб ўтган амалларингиз билан жаннатга кириңгиз!” дерлар» (Наҳл, 32).

Изоҳ. Жаннатга кириш учун бу дунёда қилинган амаллар, яъни, савобли ишлар, тоат-ибодатларнинг ўзи асосий сабаб бўла олмаслиги, балки Аллоҳ таолонинг фазлу карами туфайлигина имонли кишилар жаннат аҳли бўлиши мумкин экани саҳиҳ ҳадисларда баён қилинган. Бинобарин, мўминларнинг амал билан жаннатга кириши ҳам Аллоҳнинг фазлидандир.

салом) бундай марҳамат қилдилар: “Сал бўлмаса “Ҳа”, деб айтардим. Аллоҳга қасамки, агар “Ҳа” десам, фарз бўларди-да, уни ҳар йили адо этолмасдиларинг. Сизларга бир ишни буюрсам, уни кучингиз етганича бажаринглар. Агар сизларни бирор нарсдан қайтарсам, ундан узоқ бўлинглар”. Ана шу пайтда Моида сурасининг: “Эй мўминлар, (Аллоҳ сизлардан кечиб юборган), **очилганида сизларни хафа қиладиган нарсалар ҳақида сўраманглар!**” (101), ояти нозил бўлди. Бу қайтариқ Пайгамбаримизнинг (алайҳиссалом) замонларига хосдир. Салаф олимларидан бир қисми муташобих оятларнинг маъноларини сўрашни тақиқлашган.

Имом Моликдан бир киши Тоҳа сурасининг бешинчи оятидаги “истиво” ҳақида сўраганида: “Истиво маълум, аммо кайфияти номаълум. Унга имон келтириш вожибдир. Кайфиятини сўраш эса бидъатдир. Сени ёмон киши деб биламан, бу одамни ташқарига ҳайдаб чиқаринглар!” деб у одамни узоқлаштирди. Шунинг учун салафларнинг йўллари энг тўғри йўлдир. Уларнинг ворисларининг йўллари эса, кўпроқ илм олиш бўлиб, бу нарса сўраб-суриштириш, ўрганиш билан амалга ошади.

“Қирқ ҳадис” (“Мова-роуннаҳр”, 2005) китобидан олинди.

МАМЛАКАТ ЯНГИЛИКЛАРИ

Инсон манфаатлари учун

Ҳар бир йилни маълум бир ном билан аташ анъанасига содиқ қолган ҳолда Президентимиз Ислом Каримов пойтахтимиздаги “Туркистон” саройида Ўзбекистон Республикаси Конституцияси кунига бағишланган йиғилишда 2007 йилни “Ижтимоий ҳимоя йили” деб эълон қилди.

Давлатимиз раҳбари мамлакатимизда рўй бераётган ижобий ўзгаришларнинг — демократик ҳуқуқий давлат барпо этиш, адолатли фуқаролик жамиятини шакллантириш, маънавиятимизни юксалтириш йўлида эришаётган барча ютуқларимизнинг туб моҳияти Конституциямизда мустақамланган ҳуқуқ ва имкониятларни ҳаётга тадбиқ этиш билан боғлиқ эканини алоҳида таъкидлади.

Маърифий нашр тақдими

Китоб тумани ҳокимиятининг мажлислар залида Абул Муъин Насафийнинг «Ат-тамҳид ли қоваид ат-тавҳид» («Тавҳид қоидаларига муқаддима») асари ўзбекча нашрининг тақдимот маросими бўлди.

Асарни мисрлик таниқли олим Жийбуллоҳ Ҳасан Аҳмад тадқиқ қилиб, 1986 йилда нашр эттирган нусхадан марҳум домла, Китоб шаҳридаги «Хожа Бу-

хорий» мадрасасининг собиқ мудирини Элмурод хожи Холмурод ўғли таржима қилган.

Тақдимот маросимида тарих фанлари доктори Убайдулла Уватов (сўзбоши муаллифи), тарих фанлари доктори Шодмон Воҳидов, Ўзбе-

кистон ёзувчилари уюшмаси аъзоси, шифокор Ўктам Муҳаммад Мурод, Ўзбекистон Миллий университети ўқитувчиси Маъсудхон Исмоилов ва бошқалар иштирок этишди.

Тақдимотда сўзга чиққанлар Қарши шаҳрининг 2700 йиллик тўйига совға сифатида чоп этилган ушбу китоб ҳозирги кунда катта маърифий аҳамият касб этишини таъкидладилар.

Ёшлар саломатлиги йўлида

Болалар спортини ривожлантириш жамғармаси томонидан Андижон вилоятида тўрт йилда 34 та спорт иншооти барпо этилди. Ёш авлод саломатлигини ўйлаб қилинган бу эзгу ишга бир миллиард сўмдан кўп пул маблағи сарфланди. Жумладан, барча замонавий талабларга жавоб берадиган, спортнинг деярли барча турлари билан шуғулланиш имкони мавжуд еттига мажмуа қад ростлади. Ўн бешта мактабда қурилиш ишлари олиб борилди. Фойдаланиб келинаётган ўн иккита стадион таъмирланди, жиҳозланди.

Рустам ХАЙДАРОВ

Юртимиз булоқлари

Юртимизда нечта булоқ бор? Бу чашмалар қаерларда жойлашган? Улардан қандай қилиб самарали фойдаланса бўлади? “Ўзбекистон булоқлари” деб номланган янги атлас ана шундай қизиқишлар самараси ўлароқ юзага келди. Ер усти ва ер ости сувлари ифлосланган, минераллашиш даражаси ошган ҳозирги шароитда булоқлар жойлашган манзилларни топиш ва ўрганиш тоза сув заҳираларини кўпайтириш имкониятини беради.

“Туркистон-пресс”

Истеъдодлар қўлланади

“Хотира хиёбони” деб номланган янги жамғарма меҳрибонлик уйларида тарбияланаётган истеъдодли болаларни қўллаб-қувватлаш, ижодий ишларини тарғиб қилиш билан шуғулланади. Жамғармани ташкил этишда “Соғлом авлод учун” халқаро хайрия ташкилоти ва Ўзбекистон бастакорлари уюшмаси ташаббус кўрсатишди.

Мавжуда ХОЛМАТОВА

Яхшиликнинг мукофоти яхшиликдир

Ўтаётган “Шифокорлар ва ҳомийлар йили” савобталаб айрим юртдошларимизнинг саховат ва ҳимматларини жўштириб юборди. Жумладан, Шайхонтоҳур тумани “Янги шаҳар” маҳалласи оқсоқоли Рихсивой Орипов спорт майдончаси қурилишига ҳомийлик қилди. Шу туманлик Жаҳонгир Усмонов ўзининг саккиз миллион сўмига болалар спорт майдончаси қурдирди. Фузорлик (Қашқадарё вилояти) фермер Ғайрат Пўлатов ҳамқишлоқларидан эллик болага ҳомийлик ёрдами кўрсатди,

мухтож кишиларга тўртта сугир олиб берди. Самарқандлик Иброҳим Раупов болалар боғчаси, мактаб ва соғлиқни сақлаш муассасаларига ўн беш миллион сўмдан ортиқ ҳомийлик пулини ўтказди. Сирғалилик Суярқул Туроббоев ўз ҳисобидан бир миллион етти юз минг сўм сарфлаб, қаровсиз жойни обод этди ва унга тўрт минг дона кўчат ўтказди. Андижоннинг Қўрғонтепасидан Умурзоқ Холмирзаевнинг ҳам хайрия ишлари оз эмас. Хатирчилик фермер хўжалиги раиси Салом ота Шойматов кам таъминланган оилаларга ёрдам учун, йўлни асфалт қилиш, қабристон атрофини ободонлаштириш, қишлоқ мактабини таъмирлаш учун жами йигирма етти ярим миллион сарфлади. Мирзо Улуғбек тумани “Ҳумоюн” фуқаролар йиғини раиси Зикрулло Эрматов ўз ҳисобидан ўн икки ярим миллиондан ортиқ маблағ сарф қилиб, минг тупдан ортиқ кўчат ўтказди, олти минг метр квадратли хиёбон барпо этди ва маҳалла чойхонасини ободонлаштиришга ҳисса қўшди. Мингбулоқлик фермер Ҳакимжон Юсупов 75 гектар ерни ўзлаштиришга бош бўлиб, ўттиз олти кишини иш билан таъминлади. Олинган фойда ҳисобидан беш миллион сўмдан ортиқ ҳомийлик ёрдами кўрсатди.

Яхшиликнинг мукофоти яхшилик бўлади. Ушбу юртдошларимизнинг қўли очиқлиги қадрини тоғди. Улар давлат томонидан ҳар бир мусулмон орзу қиладиган ҳаж ибодатини адо этиш учун муборак сафарга юборилди.

Вафо ФАЙЗУЛЛОХ
тайёрлади

Сунъатуллоҳ Неъматуллоҳ ўғли Бекпўлатовнинг номи ҳозирги ёшларимизга унча таниш бўлмаса керак. Аммо таниқли турк-татар олими, маърифатпарвар муаллим, Ислом тарихи, араб тилининг сарф ва наҳви бўйича кўплаб асарлар муаллифи бўлган зотнинг исломий илмлар ва ирфон тарқатишда алоҳида хизматлар бор.

Сунъатуллоҳ Бекпўлат 1885 йилда Уфада туғилди. Аввал “Ҳусайния” мадрасасида, кейин Мисрдаги “Азҳар” дорилфунунда таҳсил

дареликларни тасниф этди. Бу китоблар узоқ йиллар туркий халқларнинг мадрасаларида ўқитиб келинди ва ҳозиргача ҳам қимматини йўқотмаган.

Ҳукмдорларнинг ғарази ва таъқибига учраган олим Ўрта Осиёга ҳижрат қилишга мажбур бўлади. Бу ерда у ўзбек, қирғиз, қозоқ, уйғур, тожик тилларини мукамал эгаллади. Муаллимлик қилиб, ёшларга пухта билим берди. Замондошларининг хотирлашича, у ёш авлоднинг ақлли ва фаросатли бўлишини, диний

АТОҚЛИ МАЪРИФАТПАРВАР

олди. “Азҳар”нинг энг иқтидорли битирувчиларидан бўлган Сунъатуллоҳ шундан кейин бутун ҳаётини исломий билимларни тарғиб қилишга, ёшларни

ўқитиш ва маърифатли қилишга бағишлади. “Болалар ҳали мурғаклигидаёқ улар қалбига эзгу ва мусалф туйғуларни жойлаш керак”, деб ёзган эди олим ўзининг “Сияри Набавий” асарида.

Дорилфунунни битириб келган ёш олим “Ҳусайния” мадрасасида ва унинг асосида кейинчалик ташкил этилган бошқа ўқув юртларида ёшларга Ислом дини асосларидан, араб тили грамматикасидан сабоқ берди. Айни пайтда илмий фаолиятни ҳам ташламади. “Шарқ тарихи”, “Тўрт халифа”, “Ҳазрати Муҳаммад” каби тарихий-маърифий асарларини ёзди. Араб тилини пухта билган Сунъатуллоҳ туркий халқларга мўлжалланган араб тилини ўрганиш дареликларини ёзишга киришди. Бирин-кетин уч қисмдан иборат “Мабдаъи қироат”, шунингдек, “Мабдаъи сарф”, “Мабдаъи наҳв” каби

билимлар билан ошно тутинишини орзу қилиб ўтган. “Ҳазрати Муҳаммаднинг (алайҳиссалом) ҳаётлари дунёда қандай яшаш кераклигини ўрганишда энг яхши ва му-

камал намунадир, — деб ёзган эди олим 1913 йили. — Шунинг учун “Ҳазрати Муҳаммад” асарини ёзиб, ёшларга тўхфа этдим”.

Олим ўз асарининг орадан салкам бир аср ўтгач, яна китобхонлар қўлига тегиб, уларнинг муҳаббати ва эҳтиромини қозонади, деб ўйламаган бўлса керак. Яқинда Марям Султонова номидаги Уфа мадрасаси Сунъатуллоҳ Бекпўлатнинг “Ҳазрати Муҳаммад” асарини бошқирд тилида кўплаб нусхада нашр этди.

Атоқли маърифатпарвар олим, ўтган асрнинг таниқли диний арбобларидан Сунъатуллоҳ Бекпўлат 1928 йилдан бошлаб Қозонда яшайди, илмий-мураббийлик фаолият олиб борди. У 1956 йилда вафот этди. У орзу қилганидай китоб ва дареликларни мусулмон ёшларга ҳозиргача хизмат қилиб келяпти.

Аббос ТУРСУН

МИССИОНЕРЛАР КИМЛАР

ВА УЛАРНИНГ АСОСИЙ ҒОЯ- МАҚСАДЛАРИ НИМА?

СССР парчаланиб, мустақил давлатлар юзага келганида, айниқса, янги мусулмон мамлакатлар дуч келган энг катта хатар халқаро миссионерлик ташкилотларининг бу юртларга ёпирилиб келишлари ва кенг миқёсда иш бошлашлари бўлди. Улар жумладан Ўзбекистонда ҳам жуда қисқа муддатда, ғоят яхши ташкил қилинган тармоқларини вужудга келтиришди. Насронийликнинг, ҳатто умумнасонийларнинг ўзлари эътироф этмайдиган, балки ҳатто инкор қиладиган кўплаб ва турли-туман секталари мустақиллигимизнинг дастлабки йиллари демократия ниқоби остида ҳамда давлатимизнинг бу борада ҳали тажрибасизлигидан фойдаланиб, адлия рўйхатларидан ўтиб олди, расмий ташкилот сифатида жойларда ўнлаб ибодатхоналарини қурди ва республикани келгусида ҳар жиҳатдан нотинч қиладиган кир, ғаразли фаолиятларини бошлади...

Ибодатхоналари очиқча ишлагани билан миссионерлар ўзлари асосан яширинча ишлашади ва маккорона услублардан фойдаланишади. Улар юртимизга тил ўргатиш, кампютер ўргатиш, ҳар хил соҳалар бўйича малакали мутахассислар тайёрлаш ва ҳоказо каби ишлар учун турли-туман ўқув марказлари ташкил этиб, ёки бўлмаса, ҳар хил йўналишларда хайрия ишлари билан шуғулланадиган нодавлат ташкилотлари қиёфасида кириб келишди. Узоқ йиллик сиқув остида яшган, аммо ўзи илмга чанқоқ, дунё билан мулоқотга киришишга иштиёқманд халқимиз, табиий, бундай ўқув марказларига мурожаат қилди. Лекин ўқиш жараёнида, “ўқитувчи”лари асосан миссионерлардан иборат экани маълум бўлди.

Бир зиёли танишимнинг қизи Тошкент Тиббиёт институтини аъло битириб, изланувчанлиги, тиришқоқлиги боис, соҳаси бўйича чуқурлаштирилган билим олиш учун Америка очган икки йиллик шундай ўқув марказларидан бирига қатнаган. Айтишича, биринчи йили ҳақиқатан яхши, кучли ва зарурий билим беришибди. Ҳамма ёш мутахассислар хурсанд. Аммо иккинчи ўқув йили бошланиши билан, “Энди ибодат қиламиз”, дейишибди “ўқитувчи”лари. Биринчи йили ҳам ҳар хил ишоралар билан иқтидорли болаларимизни насронийликка даъват қилишган экан, лекин иккинчи йили “Ибодат қилмаганни ўқитмаймиз!” деб туриб олишибди. Натижа бундай бўлган: баъзилар насронийликка ўтишни хоҳламай, ўқишдан ҳайдалган; баъзилар “Илмини олиб қолайлик”, деб гўё ёлғондакам ибодатлар қила бошлашган; учинчи тоифа эса, ҳақиқатан мусулмонликдан чиқиб, уларнинг ботил дину секталарига кирган.

Хўш, бу миссионерлар ўзи аслида ким?

Ҳар ким бўлиши мумкин, аммо дин одами эмас! Ҳатто христианлик нуқтаи назаридан қаралганида ҳам, улар росмана диндор эмас! Миссионерликка махсус ўқитилган турли касб эгаларидир.

Асосий мақсадлари ҳам динсиз бир миллатни динга киритиш эмас, балки мусулмон фарзанд-

ларини, кўп сабабларга кўра ҳақ динлари таълимидан хабарсиз қолган ҳолатидан фойдаланиб, Исломдан чиқаришдир! Ҳа, улар бизни христиан қилмоқчи эмас, балки Ислом динимиздан чиқармоқчи, холос! Мисол учун, улар дин илмидан озми-кўпми хабардорларга рўпара келмайди, асосан билмайдиганларни овлайди, ўшаларни йўлдан уради.

2002 йил миссионерлар Рамазон ойи яқинлашганида ўзбекча “Муборак Рамазон ойи 2002” номли тақвим-буклет тарқатишди. “Бисмиллаҳир роҳманир роҳим” деб бошланган, сўнгра “Рўза ҳақида” деб сарлавҳача кўйилган-да, Инжилдан иқтибослар келтирилган. Оғиз ёпиш, оғиз очиш дуолари деб ҳам Инжилдан қандайдир парчалар келтирилган. Буклетнинг иккинчи саҳифасидаги тақвимда оғиз ёпиш, ифторлик ва намоз вақтлари мусулмонларнинг тақвимларидан олинган.

Бу мисол уларнинг асл башараларини жуда чиройли фош этади.

Уларнинг мақсади динга киритиш эмас, балки мусулмонларни диндан чиқариш эканига яна бир далил — улар ахлоқни яхшилаш билан сира шуғулланишмайди. Аксинча, хулқни бузадиган ишларни ёйишади. Ҳар хил ўйинлар, “дискотека”лар ташкил қилишади, ресторанлар очиб, “тунги кўнгилхушликлар” уюштиришади.

Миссионерларнинг бу ишлардан кўзлаган фоялари нима? Асосий масала шу нуқтада. Миссионерларнинг мақсад-ғояси фақат ва фақат сиёсийдир! Бугунча беғубор хархаша ёки демократиянинг оддий бир тақозоси бўлиб кўринаётган ҳаракатларининг тагида эртанги кунга мўлжалланган жуда катта сиёсий найранглар ётибди. Бу найранглар тагида қандай қора мақсадлар яширинган?

1. Миссионерларнинг ортларида турган, уларни катта маблағлар билан таъминлаётган, информация ва ҳуқуқий жиҳатдан ҳартомонлама қўллаб турганлар бу диёрларни маданий ва маънавий истило қилиш ва бу ерларда ўзларини бегонасиратмасдан мустаҳкам ўрнашиб олиш учун миссионерларнинг тузоғига илинганлардан фойдаланади. Бунга тарих ва тажриба гувоҳ.

2. Анъанавий мусулмон бўлиб келган, яъни, мафкураси, урф-одати, бутун бошли маънавий тарихи бир хил бўлган (аслида, мамлакатимизнинг куч-қудрати ҳам шунда эди) халқимизнинг юрагини парчалаш, заифлаштириш, пароканда қилиш ва турли-туман сиёсий ва иқтисодий босимлар билан ўз ҳолимизча яшашга йўл кўймаслик.

3. Юртимизни доимий низо майдонига айлан-

тириб, уни ҳал этишда ўзларининг «ёрдамига» муҳтож қилиб кўйиш.

4. Иложи бўлса, баъзи ҳудудларга алоҳида аҳамият бериб, у ерларда ўзларига эргашганларнинг сонини кўпайтириб, келажакда гўё уларнинг хоҳиш-иродаси ва кайфиятлари сифатида бўлгинчилик (сепаратистик) галаёнларини чиқариш ва оқибатда мамлакатни парчалаб ташлаш. Бундан бор-йўғи ўттиз йиллар аввал миссионерлар Шарқий Тимор ўлкаси аҳолисини “христиан”лаштира бошлаган эди. Йигирма беш йилдан кейин диний асосда тўпалон чиқариб, бутун Фарб олами оёққа турди ва Шарқий Тиморни Индонезиядан ажратиб олди.

5. “Инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш”, “Виждон эркинлигини таъминлаш” каби сиртдан чиройли шиорлар ниқоби остида оддий суд-прокуратура органларидан тортиб то давлат раҳбари ишларигача аралашиб, мустақил давлат бошқарувига йўл кўймаслик; жамиятни доимий безовта қилиб туриш орқали бошқарувда асабий бир вазиятни вужудга келтириш; турли-туман матбуот органлари ва “нодавлат ташкилот”лар воситасида ташвиқот юритиб, ўзларини гўё халқнинг ҳимоясига отланган кўрсатиб, халқнинг “дарди”ни айтиб, давлатга қарши гиж-гижлаш, давлатни эса бу кутқуларни бостириш учун кескин чоралар кўришга мажбурлаш ва мана шу йўл билан халқ ва давлат орасига ўзаро ишончсизлик руҳини сингдириш.

Ва ҳоказо.

Кўриниб турганидек, бу ишларнинг динга, диний даъватга ҳеч қандай алоқаси йўқ, балки бир мамлакатни ўзларининг сиёсий тизгинларига солиб олиш учун режаланган найранг услубларидан биридир. Масала фақат диний бўлганида ташвишланарли жойи кам эди. Чунки (гарчи миссионерлик фаолияти мамлакатимизда қонунан тақиқланса-да), улар севадиган виждон эркинлиги қондасига кўра ҳам, ким христианликни танласа, марҳамат, ким мусулмонликни танласа, марҳамат — охиратда ҳар ким ўзи жавоб беради.

Миссионерларнинг мақсадлари сиёсий бўлгани учун ҳам хатарли ва ташвишланарлидир. Чунки натижа бевосита мамлакат хавфсизлигига дахлдордир. Уларнинг кирдикорлари бу нуқтаи назардан баҳоланмоғи ва чора-тадбир ҳам шунга кўра олинмоғи лозим. Акс ҳолда, биз келажак авлодга кучли, озод ва обод ватанни эмас, балки халқининг руҳи-дили бир-бирига бегона, шу туфайли қатор муаммоларга ботган, пароканда, маънавий зиддиятлар авж олган, бинобарин, заиф ва қарам бир ўлкани қолдирган бўламиз, Аллоҳ асрасин.

Нуруллоҳ МУҲУММАД РАУФҲОН

Абдуллоҳ хожии АБДУЛҚОДИР,
Учкўприк туман бош имом-хатиби

Тасбеҳ айтур

Худойимдан хабар келди — буюк фармон!
Ўқинг: “**Ваннажму вашшажару ясжудан...**”
Шул сабабли дов-дарахту ўт-ўлан
Тасбеҳ айтиб чиқар ердан, бўлманг ҳайрон.

Бир чаманзор ичра кирсак, турфа гуллар
Тасбеҳ айтар, аммо биздан эрур пинҳон.
Олма, ўрик, гилос, анжир барчалари
Қандай тасбеҳ айтганини билмас инсон.

Пахтазору галлазорлар қир-адирда
Холиқ учун тасбеҳ айтур уриб жавлон.
Кўз илғамас митти-нафис гиёҳлар ҳам,
Осмонўпар дарахтлар ҳам дегай Раҳмон.

Тоғу тошда, яйловларда печак, бута
Бўйинсунган Холиқ учун, қилманг пайҳон.
Арчазору тўқайлар ҳам катта бойлик,
Болта урманг, парваришланг, қилманг хазон.

Қовун-тарвуз, ҳандалаклар унган пайкал
Ҳаққа бўйинсуниб бўлди шаккаристон.
Болдан тотли чилги, чарос, ҳусайнилар
Ҳақ зикрини кеча-кундуз қилгай баён.
Бу наботот оламида ибрат-сир кўп,
Одамзоднинг ақли етмас, Ҳаққа аён.

Туяқлар

* * *

Яхшилар бирла доим обод ер юзи,
Ёруғдир эл олдида яхшилар юзи.
Юртини, ҳалқини севмас кимсанинг
Элу юрт олдида қародир юзи.

* * *

Яхши хотин нонуштага ёнғоқ чақар,
Ёмон хотин эр бошида данак чақар.

Ари уясига қўл тикма, эй дўст,
Тўзиб кетса, юз-кўзингни бошлаб чақар.

Имонинг сақла

(Тўғри йўлдан озган баъзиларга)

Ўзбекнинг боласи, диндош биродар,
Вожаб, наҳотки динингдан қайтсанг?!
Ишонмас ҳеч кимса, ҳай-ҳай, алҳазар,
Имондан воз кечиб, насроний бўлсанг!

Йўлдан оздирдим шайтони маккор
Ё нафсинг фитнаси айлади абгор —
Не сабаб бўйинингга осарсан зуннор
Черков-бутхонада сенга нима бор?!

Ўзбекнинг боласи, диндош биродар,
Бошингдан сочса ҳам қанча сийму зар,
Эл ичра мўминлик номинг сақлагил,
Виждону имону оринг сақлагил.

Черковга борганинг рост бўлса агар,
Элу юртинг сендан қилмасми ҳазар.
Авлоду аждодинг, етти пуштингга
Қиёматга қадар дашном ёғилар.

Ҳали ҳам сен учун битта имкон бор,
Бу йўлдан қайтгину айтгил истиғфор.
Умид қилиб айтар хожии Абдуллоҳ:
Шоядки гуноҳинг кечирса Аллоҳ...

Ташладим

*(Ичкиликдан юз ўгириб,
тавба қилган кишининг ноласи)*

Эй азизлар! Ичкиликдай зўр балони ташладим,
Юрак-бағрим қон этган кайф-сафони ташладим.

Ақл кирди тушдан сўнг, пушаймоним беадад,
Неча йиллик “қадрдон ошнони” ташладим.

Мен ҳам одам наслиман, қолдим фақат гафлатда,
Шул сабаб ота-она, ақрабони ташладим.

Дўст-ёрон ўгит берди, ҳеч насиҳат олмадим,
Эл аро шарманда қилган бедавони ташладим.

Фарзандларим ногирон, боқсам юрак ўртанар,
Улар бошига ўзим минг балони ташладим.

Яқин борсам ёнига, бошимни олсин қилич,
Томчиси ҳам инсонга норавони ташладим.

Эй азизлар! Ичкиликдай зўр балони ташладим,
Юрак-бағрим қон этган кайф-сафони ташладим.

Хурматли тахририят! Намозларимизни қиблага юзланиб ўқиймиз, аммо бу ҳақда кенгроқ билимга эга эмасмиз. Илтимос, қибла ҳақида тўлароқ маълумот берсангиз.

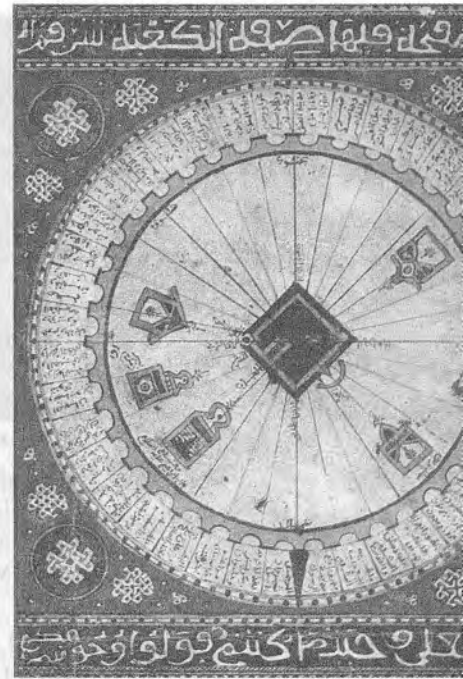
Абдулазиз АБДУРАҲМОНОВ,
Поп тумани Марғизор қишлоғи

Мусулмонлар намоз ўқишда юзланиб турадиган томон “қибла” дейилади. Саудия Арабистони Маккаи мукаррама шаҳридаги Масжидул Ҳаромда Каъба ўрнашган жой қибладир.

Исломнинг илк даврида мусулмонлар Қуддуси Шарифдаги Ақсо масжиди тарафга қараб намоз ўқишар эди. Кейинчалик хижрий иккинчи йилда (милодий 624) Қуръони карим ҳукми

ма марказида Каъба тасвири бор. Сафардаги мусулмон чизмани қора кўрсаткич шимолни кўрсатгунича айлантириши кифоя бўлган. Шунда ўзи турган ер номи ёзилган бўлмадан чиққан тўғри чизиқ ўртадаги Каъба тасвири орқали ўтиб, қибла қайси томондалигини аниқ кўрсатиб беради.

Шуниси ажойибки, қибланомна бўлмаларида 130 дан зиёд мамлакат, шаҳар ёки минтақа-

ҚИБЛАГА ЮЗЛАНИБ...

билан Каъба тарафга юзланиб ўқишга амр бўлди.

Бизнинг Мовароуннаҳрга нисбатан қибла жануби-ғарб томондадир. Ҳозир дунё томонларини, шу жумладан, қибла тарафни ҳам аниқлаш қийин эмас, бунинг учун махсус оҳанрабо (компас)лар ишлаб чиқилган. Аммо бундай асбоблар бўлмаган ўтмишда ҳам кишилар қиблани аниқлашнинг илмий усуларини топишган. Тунислик жуғрофия олими Али ибн Аҳмад аш-Шарафий ас-Сифахсий 1551 йилда қиблани аниқлаб берадиган махсус хари́та ижод қилган. (Айрим тарихчилар бу ишни олимнинг ўғли Муҳаммадга нисбат беришади.)

Қибланомани (суратда) ишлатиш жуда қулай бўлган. Чизманинг ташқи гардишига қора кўрсаткич қўйилган, бўлмаларга эса турли мамлакатлар ва шаҳарларнинг номи туширилган. Чиз-

нинг, ҳатто денгиз, орол, тоғларнинг номигача ёзилган. Улар орасида дунёга маълуму машҳур Самарқанд, Бағдод, Баҳрайн, Кобул, Истанбул, Мадина каби номлар билан бирга ҳозир унутилиб кетган Волгабўйи Булғорияси, Африкадаги Сонгай каби давлатлар ҳам бор.

Қиблага оид яна қуйидаги маълумотларни билиб олиш керак: намозхон юзини қиблага қаратиб туради. Касаллиги ёки хатар сабабли қиблага юзлана олмаган киши имкони бор томонга қараб намозини ўқийди. Одам қибла қайси томон эканини билмаса ёки сўраш имкони бўлмаса, атроф-муҳитга қараб қиблани аниқлашга ҳаракат қилади ва дили қибла деб жазм қилган томонга қараб намоз ўқийди. Кейин у тараф қибла эмаслиги билинса ҳам, намозини қайта ўқимайди. Намоз ўқувчи қибла

қайси томон эканини билмаганида уни аниқлашга ҳаракат қилмай, бирор тарафга қараб намоз ўқиса ва у томон қибла бўлса ҳам, қиблани аниқлашга ҳаракат қилмагани учун намозини қайта ўқийди.

Қибла қайси томон эканини аниқлашга ҳаракат қилиб бир тўхтама келгач, намозини бошлаган киши намоз пайтида қибла тўғрисидаги аҳди ўзгариб қолса, қибла деб ўйлаган томонига бурилиб, намозини ўқийверади.

Намоз ўқувчи имомга иқтидо қилган пайтда ундан олдинга ўтиб кетса ёки бошқа томонга қараб намоз ўқиса, намози фосид (яроқсиз) бўлади.

Қиблага қараб оёқ узатиб ўтириш ва ётиш, ҳожат ушатиш қаттиқ одобсизлик саналади.

Муҳаммад СИДДИҚ
тайёрлади

ИЛМНИ АНГЛАШ ЙЎЛИДА

Маълумки, замонавий илм-техника тараққиёти бир тоифа одамларнинг кўзларини шундай қаттиқ қамаштирдики, оқибатда улар бундан бошқа ҳеч нарсага ишонмай қўйдилар. Ҳатто мавжуд техникавий имкониятлар билан ҳар қандай

оғир муаммони ҳам ҳал қила оламиз, деб ўйлайдиган бўлишди. Бу ҳол илм-техникага сифинишнинг бир кўриниши, албатта. Аслида ҳамма нарсани техника тараққиётига боғлайвериш одамзот учун ҳам, илм учун ҳам жуда таҳликалидир.

Эътиқодларда абадийлик тушунчаси йўқ қилинган, руҳият техниканинг асирига айланиб қолган, қалб ҳаётига умуман эътибор бермай қўйилган жойда илм ҳақида, унинг фойдалари ҳақида гапириш маъносиздир. Бундай жойда илм ваҳшийликлар, хунрезликлар авж олишига, каззоблик ва мустамлакачилик кучайиб, ашаддий офатга айланишига кўмакчи, “ҳақиқат”га қарши бўлган “куч-қувват”нинг ёнида ёрдамчи бўлиб қолади.

Илм инсоннинг моддий ва маънавий саодатини кўзлаб, унинг жисмоний-руҳий муаммоларини ҳал этишга хизмат қилсагина инсонни кўнгил-ақида бирлигига олиб борсагина фойдали бўлади. Акс ҳолда, илмнинг зарари бениҳоя кўп бўлиши турган гап.

Илм ва техника барча самара ва натижалари билан инсонга хизмат қилиши керак. Афсус, биз бу имкониятлардан тўла фойдалана олмаётимиз.

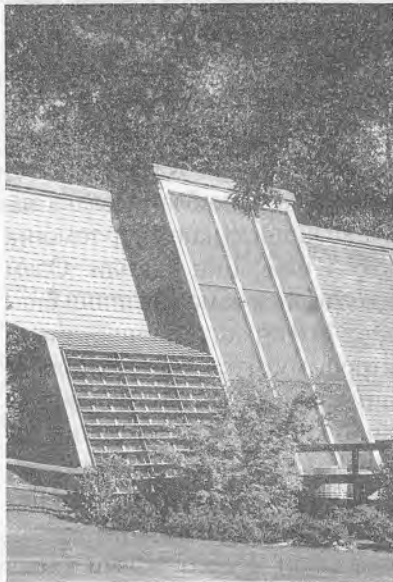
Салоҳиятли, қобилиятли кадрнинг инсонларга манфаат етказиш масъулиятини ҳис қилмаслиги бутун инсоният саодатининг кечикишига сабаб бўлиши мумкин.

Баъзилар дунёни илм асосида идора қилиш инсоннинг “роботлашиб”, оддий чумолилар жамоаси ҳолатига тушиб қолиши каби фалокатлар келтиради деб ўйлайди. Бу фикр нотўғридир. Илмсиз ўтмиш бўлмаганидек, илмсиз келажакни ҳам тасаввур қилиб бўлмайди. Баъзи шаҳарларда инсон роботлашиб, инсоний туйғулар йўқолиб кетгани, туйғу билан бирга соғлиқ, соғлиқ билан бирга инсоний фазилатларнинг ҳам йўқ бўлиб кетаётгани аччиқ ҳақиқат. Фақат бу мусибатларга илм ва техникани сабаб қилиб кўрсатиш, уларни айбдор билиш тўғри эмас. Балки бу қабоҳатларнинг асл сабабини илм кишиларининг масъулиятдан қочишларидан қидириш лозим.

Инсон кўриши, ўқиши, коинот китобини мутолаа қилиши, сезиши ва ўрганиши лозим. Ўқиб ўрганганидан сўнг у воқеликка сўзини ўтказиш ва уларни ўзига бўйсундириш йўлларини қидиради. Мана шу нуқта, Аллоҳнинг амри ила, борлиқнинг инсонга, инсоннинг эса ўз Яратувчисига таслимияти зарур бўлган нуқтадир.

Ҳозир физика, кимё, астрономия, табобат каби илм турлари инсониятга хизмат кўрсатяпти, ҳатто янги-янги армуғонлар қиялпти. Шу боис ундан кўрқишга жиддий бирор асос йўқ. Таҳлика илмийликда ва илмга асосланган дунё қуришда эмас, балки жаҳолатда, шуурсизликда ва жавобгарликдан қочишдадир.

Демак, илм ва техника келтирган нарсаларга душманлик қилиш керак эмас, балки улардан уни инсониятнинг

саодати йўлида фойдаланиш лозим. Бугун одамзотнинг энг катта муаммоси шудир.

Шундай экан, олдимизда бир йўл бор: илмга бегоналарнинг хатти-ҳаракати билан ўлдирувчи қурол шаклига кириб қолган илм-техникани уларнинг қўлидан олиб, ҳақиқий эгаларига топшириш зарур.

Илм ва унинг натижаларидан қўрқиш фаолликни йўқотиб, инсонни ҳаракатсиз қилиб қўяди. Асл қўрқилмоғи лозим бўлган нарса илмнинг қайси қўлларда эканидир. Илмнинг масъулият ҳиссидан маҳрум бир тўда кишилар қўлида қолиб кетиши энг катта фалокатдир.

Эйнштейн атомни қандайдир жоҳил бир гуруҳ қўлига топшириб қўйганини Хиросима ва Нагасакидаги вайроналарни кўрганидан сўнг тушуниб етди ва япониялик олим дўстларидан йиғлай-йиғлай узр сўради. Афсус, у нақадар кеч қолган эди.

Бугун тафаккури “моддийлашиб” кетган кишилар илмга фақатгина шахсий хоҳиш-истаклар кўзи билан, роҳат-фароғат манбаи деб қарашяпти. Илмга бундай муносабат ахлоқий тушкунлик, руҳий ҳузурсизлик ва тушунча саёзлиги каби иллатларни келтириб чиқаради. Кўпчилик негадир ҳақиқатни қидиришдан, тафаккур қилишдан юз ўгирияпти. Ҳатто буни мутлақо ёқтирмайдиганлар ҳам оз эмас. Бу муаммо юзага келишининг сабаби жамиятда авом одамларнинг тушунчалари ҳоким бўлиб олиши, илм аҳлининг лоқайдлиги, уларда фидокорлик етишмаслигидир.

Фикримизча, бугун муаммолар ечими гоҳо воқеаларнинг фақат зоҳиридан қидириляпти. Кўпчилик азалий ва доимо умидбахш ҳикмат руҳидан узоқларда юрибди.

Қаерда илмий кашфиётлар ва тасбитлар инсониятнинг моддий-маънавий саодатини мақсад қилиб олмаса ва одамийлик руҳида шакланмаса, у ҳолда илм ўз ғоясидан четга чиқазилган, техника инсонларнинг зиддига иш бошлаган бўлади.

Одамзот шунчаки қадрсиз, аҳамиятсиз бир мавжудот эмас. У Яратувчи Аллоҳ таолонинг бугун

борлиққа сўзини эшиттириши керак бўлган лозим марказий нуқтада турувчи мустанно қулидир. Коинотларни яратган Зот уни борлиқнинг қаймоғи, хулосаси ва ғояси этди. Шундай бир олий мавқеда яратилган инсоннинг ғояси ҳам олий бўлиши керак. Унинг ғояси — ўз Яратувчисини таниш, Уни таниганидан сўнг Унинг буюклигига муносиб тарзда муомаллада, итоатда бўлишдир. Энди илмга тушган вазифага келсак, инсоннинг кўзидан пардани кўтариб, унга ҳақиқатни кўрсатиш ва уни янги тафаккур уфқлари сари саёҳатга тайёрлаш керак.

Ана шунда илмнинг барча тасбитлари ва кашфиётлари одамзотнинг руҳида бошқа оламлар томон қўйилган зинапоя ҳолига келади ва инсон ҳар кун янги-янги имон шуурини, янги-янги ибодат шавқини қўлга киритади.

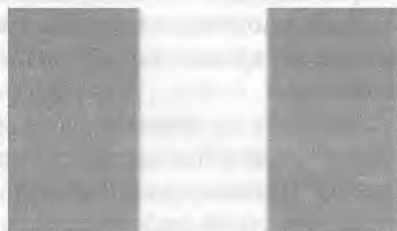
Мансурали АРАББОЕВ,

*Имом Бухорий номидаги
Тошкент Ислам институти мударриси*

халқлар тахминан тўрт минг йил муқаддам бу ҳудудга шимолдан кўчиб келишган. Милоддан икки минг йилча олдин тубжой аҳоли келгиндилардан деҳқончиликни, ҳайвонларни хонакилашни ўрганди. Милоднинг саккизинчи асри охирларида Шимолий Нигерияда марказлашган йирик Канем-Борну давлати пайдо бўлди. Бу давлат дастлаб Чад кўлидан шимолда, ҳозирги Нигерия сарҳадларидан ташқарида эди. Кейин ўз ҳудудини жанубга, Борну чегараларигача кенгайтириб олди. Ўн бешинчи асрга келиб, мусулмон савдогарлар сахро орқали бу ҳудуддаги давлатларга Ислом динини олиб

НИГЕРИЯ ФЕДЕРАТИВ РЕСПУБЛИКАСИ

Африка қитъасининг марказий қисмида жойлашган. Шарқда Камерун ва Чад, шимолда Нигер, ғарбда Бенин билан чегарадош. Жанубда Нигерия Гвинея кўрфази билан туташиб кетган. Соҳил бўйлаб чегара узунлиги 853 км гача боради. Мамлакат марказида Жос ясси тоғлиги бор. Шимоли-ғарбда Сокота, шимоли-шарқда эса Борну текислиги жойлашган. Чад кўлининг бир қисми ҳам Негерия ҳудудида. Мамлакатдаги энг катта дарё — Нигер.

Ҳозир Нигерияда яшайдиган

Ер майдони: 923.768 кв. километр.

Аҳолиси: 126,6 миллион киши.

Пойтахти: Абужа шаҳри

Тузуми: республика

Давлат бошлиғи: президент

Маъмурий тузилиши: 36 штат ва пойтахт округидан иборат.

Йирик шаҳарлари: Лагос, Ибадон, Огбомошо, Кано, Ошогбо.

Пул бирлиги: найра.

келишди. Икки асрли ўзаро урушлардан сўнг тахминан 1483 йилда Канем-Борну пойтахти ҳозирги Нигерия ҳудудидаги Нгазаргам шаҳрига кўчирилди.

1591 йили Марокаш кўшинлари бостириб келиши натижасида Сонгай империяси парча-

ланиб кетганидан сўнг Канем-Борну Ғарбий Судандаги энг қудратли давлатга айланди. Бутун ўн олтинчи-ўн еттинчи асрлар давомида хауслар давлати тарқоқлиги сақланиб қолди. Ҳозирги Нигериянинг жанубий қисмида иккита буюк империя — Ойо ва Бенин гуллаб-яшна-

ди. Кейинроқ Ойо ҳукмдори Йоруб ва Дагомеянинг каттагина қисмида назоратини ўрнатди. 1804 йили Усмон дон Фоддио хаус ерларида уруш бошлади. Ислом динининг кенг тарқалиши фулбе империясини мустақамлашда асосий омил бўлди. Ўн тўққизинчи асрдаги Шимолий Нигерияда фулбеларнинг ҳукмронлиги даврида исломий маданият Ғарбий Судан тарихида мисли кўрилмаган даражада равнақ топди.

1884-1885 йиллардаги Берлин конференциясида Буюк Британия замонавий Нигерия ҳудудига талабгор эканини тан олишни талаб этди ва йигирма йилча мамлакатнинг катта қисмида назорат ўрнатди. 1960 йил

дан оғир машинасозлик ва кимё саноати маҳсулотлари, транспорт воситалари, озиқ-овқат харид қилинади. Олмония, Испания, Нидерландия, Буюк Британия, Италия, АҚШ билан савдо-сотик қилинади.

Ҳунармандчилик анча ривожланган. Чорвачилик ва балиқчиликка ҳам эътибор берилади. Деҳқончилик соҳасида палма мойи, какао, пахта, ерёнғоқ, шакарқамиш, дон ва бошқа маҳсулотлар кўп етиштирилади.

Мамлакат аҳолисининг ярмидан ортиғи (64 миллион киши) мусулмонлардан иборат, 40 фоизи — насронийлар. 10 фоизи мажусийлардир. Мамлакатда Ислом динига эътиқод қилувчилар сони тобора кўпайиб борапти.

Нигерия мусулмонлари раҳбари Алхожа Эдионсери мамлакат Ислом жамоасини камбағаллар ва кам таъминланганларга ёрдам кўрсатиш,

мўмин-мусулмонлардагина мавжуд бўлган силаи раҳм орқали бошқа диндагиларга намуна бўлишга даъват этиб, чиқиш-

лар қилди. Унинг фикрича, мусулмонлар олдида ҳозирги пайтда ўта долзарб муаммолар бор. Порахўрлик иллоти мамлакатни тараққиётдан тўсиб турган асосий сабаблардандир. Шу босидан ёшларни исломий ҳалоллик ва поклик руҳида тарбиялаш Ислом жамоаси зиммасидаги муҳим вазифалардандир.

Аҳмад МУҲАММАД

Манбалар:

1. "Атлас мира". Москва, "АСТ-ПРЕСС", 2003.
2. "Страны мира". Справочник. Москва, 2003.
3. Интернет материаллари.

1 октябрга келибгина Нигерия мустақил давлатга айланди. Орадан уч йил ўтиб, республика деб эълон қилинди. Шундан кейин авж олиб кетган фуқаролик урушлари, ҳарбий тўнтаришлар мамлакат тинч ҳаётини издан чиқариб юборди. Фақат 1998 йилга келиб, қонуний сайланган фуқаролик ҳукуматини тиклашга муваффақ бўлинди.

Нигерия нефт қазиб олиш саноати ривожланган аграр мамлакат саналади. Мамлакатда нефтни қайта ишлаш, кимё, машинасозлик, металлургия, ёғочни қайта ишлаш корхоналари кўп. Четга асосан нефт, аммиак, каучук, палма мойи, какао, балиқ чиқарилади. Хориж-

ҚОРАХОНИЙЛАР ДАВЛАТИ

“Қорахонийлар” истилоҳини Ғарб шарқ-шунослари турк қабилалари бирлашган давлатни белгилаш учун киритишган. Қора — кучли, қудратли деган маънода, ҳоқон — эса турк ҳукмдорларининг аталишидир. Айни пайтда шарқдаги турк ҳоқонлари ўзларини «Арслон қорахонийлари», ғарбийлар эса «Буғро қорахонлари» деб номлашган эди. Бундан ташқари, Туркистон ҳукмдорлари «Илкхонлар» деб ҳам аталарди. Араб манбаларида бу давлатнинг номи «Ал-ҳоқония» ва «Афросиёб» бўлган.

Ҳукмрон сулолаларнинг келби чиқиши, шунингдек, мазкур давлатнинг аниқ қабилавий таркиби ҳақида турли баҳслар юради. Шуниси маълумки, Қорахонийлар давлати ҳижрий 233 йили Қул Билгахон томонидан Туркистоннинг 127 йилгача Турк ҳоқонлиги ҳукм сурган ҳудудида ташкил этилган. Қул Билгахоннинг ўзи турк ҳоқонлари авлодидан эди. Унинг ўлимидан кейин икки ўғли ҳоқон бўлди: тўнғичи Базир Арслонхон Болосоғунда, иккинчиси Қодирхон Тарозда ҳукмронлик қилди. Сомонийлар ҳукмдори Исмоил ибн Аҳмад милодий 893 йили Тарозни босиб олганидан кейин Қодирхон қароргоҳини Қашқарга кўчириб, ўша ердан сомонийлар устига юриш қилиб турди.

Учинчи қорахонийлар хони Сатуқ Буғрохон ўз давлати ва бутун туркий халқлар тарихида янги саҳифа очди. Йигирма тўрт ёшида тахтга чиққан хон турк тарихида биринчи бўлиб дарҳол Исломни ўз давлатининг расмий дини деб эълон қилди. Бунгача уйғур, ўғуз, қорлуқ, қипчоқларнинг турли қабилалари бутпараст эди.

Ёш ҳоқоннинг бу қадами туркий халқларнинг мусулмон олами билан икки асрли яқин муносабатлари самараси эди. Шу давр мобайнида ўн минглаб турк Исломни қабул қилиб, мусулмон мамлакатлари ижтимоий-сиёсий ҳаётида фаол иштирок этишар эди. Ҳатто Мисрдаги Ихшидийлар ва Тулунийлар сулоласи ҳам туб жойли турклардан эди.

Сатуқ Буғрохоннинг даъватидан сўнг туркларнинг асосий қисми мусулмон бўлди ва Исломнинг келгуси тарихида муҳим хиз-

мат қилди. Сатуқ Буғрохон билан бир пайтда бошқа турк давлати — Волга-Кама Булғорияси ҳукмдори Олмишхон Исломни расмий дин, деб эълон қилди. Шундан бир юз эллик йил ўтиб яна бир улғу турк саркардаси Тўғрулбек Бағдодга кириб борди ва Ислом оламининг сиёсий йўлбошчилигини ўз қўлига олди. Кейин салжуқий турклар ва бошқа турк халқлари мусулмонларнинг фан, маданият, санъатига бебаҳо ҳисса қўшишди. Улар, шунингдек, Ислом дунёсининг сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий ҳаётида ёрқин из қолдиришди. Жангари халқ ҳисобланган турклар турли мусулмон мамлакатлари ўрдулари таркибида хорижий урушларда фаол қатнашишди. Аббосий халифалар ва бошқа мусулмон ҳукмдорлар қўшинларини асосан турклардан тузишарди.

Сатуқ Буғрохон қудратли ҳукмдор бўлган ва сиёсий таъсирини турклар оламидагина эмас, балки бутун Ўрта Осиёда ҳам мустаҳкамлаб олган эди. У бутпарастлигича қолган ғарбий қабиладошларига қарши уруш бошлади. Унинг ўлимидан кейин ўғли Бойтош Мусоҳон ғарбий ҳоқон Базир Арслонхонни енгди ва турклар орасида Ислом тез тарқала бошлади.

Шундан сўнг қорахоний турк мусулмонлари бошқа турк қабилаларига қарши урушга киришди. Ҳижрий 388 йили ана шундай

жанглардан бирида отаси вафотидан сўнг ҳокимиятни эгаллаган Мусохоннинг ўғли Арслон Қора Тонгахон ҳалок бўлди. Ўша йили унинг ўғли Аҳмад Бағдод халифалигига бўйсунганини тан олиб, Ислоннинг сунний мазҳабига содиқлигини тасдиқлади.

Шу пайтга келиб қорахонийлар рақиблари сомонийлар билан урушда ғалаба қозона бошлади: ғарбий қорахоний ҳукмдор (Буғрохонлардан) Абу Мусо Ҳасан ибн Сулаймон ҳижрий 322 йили уларнинг пойтахти Бухорони эгаллади. Аммо кейинчалик ташлаб чиқишга мажбур бўлди, чунки сомонийлар ўғуз туркларни (яъни, Салжуқнинг ўғли Арслон бошчилигидаги салжуқийларни) ёрдамга чақиришган эди. 390 йили ҳоқон Аҳмаднинг акаси, ғарбий қорахоний Наср ибн Али сомонийларни тор-мор қилиб, давлатини парчалаб ташлади. Бир йилдан сўнг Наср ғазнавийлар давлати билан сулҳ тузди. Шундан кейин турклар Марказий Осиё ерларига кўчиб ўта бошлади ва ушбу ҳудуд халқлари этногенезида ва тилининг шаклланишида катта хизмат қилди.

423 йили ҳоқон Юсуф Ҳорун Қодирхон вафот этиб, ўрнига Алп Тегин ҳокимиятга келди. У Маҳмуд Ғазнавийга тахтни эгаллашда ёрдам берди, лекин кейинчалик Маҳмуд Алп Тегиндан юз ўгирди. Маҳмуд ғарбий қорахонийлар (буғрохонийлар)дан Маҳмуд ибн Юсуф билан тил бириктириб, унинг Мовароуннаҳрда ҳокимият ўрнатишига йўл берди. Сўнг Маҳмуд Ғазнавий хоразмлик Олтинтош қўмондонлигида Алп Тегинга қарши қўшин жўнатди, аммо бу юриш натижасиз тугади. Бунинг устига Алп Тегин Маҳмудга қарши салжуқийлар билан иттифоқ тузди.

Алп Тегин вафотидан кейин шарқий қорахонийларнинг ерларига унинг ўғли Юсуф ҳукмдор бўлди ва Маҳмуд Ғазнавий билан яхши муносабатлар ўрнатди. Ҳатто никоҳ ришталари орқали у билан қариндошга айланди. Шарқий қорахонийларнинг обрўи кучайиб бораётганидан хавфсираган ғарбий қорахонийлардан Наср ибн Алининг ўғиллари Муҳаммад ва Борий Тегинлар ғазнавийларга қарши юриш бошлашди. Ҳиж-

рий 434 йили Муҳаммад буюк ҳоқон унводини олиб, қорахонийлар давлати ғарбий қисмининг мустақиллигини узил-кесил эълон қилди. Лекин ғарбий ва шарқий қорахоний давлатлари ўртасидаги урушлардан сўнг улар салжуқийлар султони Маликшоҳга бўйсунушига мажбур бўлишди.

Қорахонийларнинг расмий дини сунний Ислоннинг ҳанафий мазҳаби бўлган.

Қорахонийлар давлати ҳижрий 432 йилгача куч-қудратини сақлаб турди, кейинчалик заифлашса ҳам ҳокимият тепасида қолди. 432 йилдан кейин давлат иккига бўлиниб кетди: шарқий ҳоқонлик Иссиққўл атрофида жойлашиб, пойтахти Боласоғун, 524 йилдан сўнг Қашқар бўлган. Ғарбий қорахонийлар ҳоқонлиги Мовароуннаҳр ва унинг атрофидаги ҳудудларни эгаллади. Унинг пойтахти 445 йилгача Шош, кейинчалик Самарқанд эди.

Давлатнинг иккала қисмини ҳам ҳукмрон сулоланинг қариндош авлодлари бошқарар ва улар салжуқийларнинг қўл остида эди. Салжуқийлар кучсизланганидан кейин 536 йили қорахитойларга бўйсунушди. Ҳижрий 603-608 йилларда хоразмшоҳлар қорахонийлар давлатининг умрига сўнгги нуқтани қўйишди.

Қорахонийларнинг яна бир шохчаси — Фарғона ҳоқонлари 535-619 йилларгача Фарғонада ҳукм суришди. Бу давлат ҳам хоразмшоҳлар томонидан йўқ қилинди. Шундай қилиб, ҳижрий 233-608 (милодий 848-1212) йиллар орасида салтанат сурган қорахонийлар давлати барҳам топди.

Ойдин Ориф ўғли АЛИЗОДА,

*Озарбойжон ФА Шарқишунослик институти
катта илмий ходими,
фалсафа фанлари номзоди*

Манбалар:

1. Айдин Ариф оғли Ализаде. “Хроника мусулманских государств I-IV веков”. Москва, “Умма”, 2004 г. 367-372 стр.

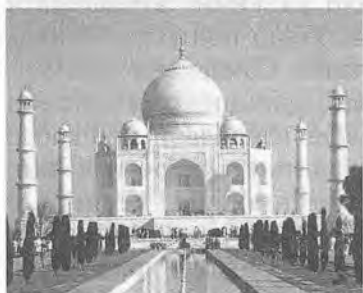
2. О. Большаков. “История халифата”, том 1, Москва, 1989 г.

3. К. Э. Босворт. “Мусулманские династии”. Москва, 1971 г.

ИСЛОМ ВА ОЛАМ

Энг кўп ўқиладиган Китоб

Ҳиндистоннинг Пагна шаҳрида ўтган кўргазмада замондош муаллифларнинг машҳур асарлари эмас, балки муқаддас Қуръони карим энг кўп сотилгани маълум бўлди. Шуниси қизиқки, бу ерда Қуръони карим китобини асосан мусулмон бўлмаган кишилар сотиб олишган.

Қуръони каримга бундай талаб-эҳтиёж кўргазма ташкилотчиларини ҳайрон қолдирди. Нию Дели шаҳридаги Doodword Book дўкони савдо менежери Муштак Умри бундай дейди: “Мен сўнгги ҳафтада Қуръон китобидан 500 нусха сотдим. Аммо шундан сўнг ҳам Қуръон сотиб олишни истаб келувчи кишилар сони асло камаймади. Афсус, мен Қуръоннинг қўлимиздаги барча нусхаларини сотиб бўлган эдим”.

Кўргазманинг ташкилий қўмитаси бошлиғи Ратнешвара: “Биз, мусулмон бўлмаган аҳоли орасида Исломи дини ҳақидаги китоблар катта қизиқиш уйғотмоқда, деган хулосага келдик. Бу яхшилик аломатидир”, дея эътироф этди.

“Ислам для всех”

Россия ва ИКТ

Россия Федерацияси ИКТнинг парламент иттифоқига қўшилиш имкониятла-

рини қидирмоқда. Россия Федерацияси президентининг ИКТ билан алоқалар бўйича вакили Вениамин Попов шу ҳақда маълум қилди. “Ҳар икки томонда ҳам ушбу мақсадни амалга ошириш учун қизиқиш мавжуд”, деди у. Унинг сўзларига кўра, Россия ИКТда кузатувчи мақомини олганидан буён ўтган бир ярим йил мобайнида ҳамфикрлик ва ўзаро ишонч руҳи сезиларли даражада мустаҳкамланди. Шу қисқа давр ичида “Россия ва Исломи олами” стратегик гуруҳидек ажойиб тизим ишга туширилди. Унинг иккита йиғилиши ўтказилди, учинчи йиғилишини келгуси йилнинг феврал ойида Истамбулда ўтказиш режаланган.

ИТАР-ТАСС

Стратегик тадқиқот марказлари очилади

Исломи олами Лигаси бош қотиби Абдуллоҳ Туркий Исломи университетлари Лигаси раҳбари Жаъфар Абдул Салом Али ва

мазкур Лиганинг анжуманлар ташкил этиш бўйича қўмитаси раиси Набил Самалутий билан учрашди.

Сухбат чоғида Жаъфар Абдул Салом

Али стратегик тадқиқотлар олиб боровчи тўртта исломий марказ таъсис этишни таклиф қилди. Бу марказларда, режага кўра, инсон ҳуқуқлари ва бу соҳадаги халқаро қонунчилик, ҳозирги замонда мусулмонлар жамоаси дуч келаётган муаммолар, исломда хотин-қизларнинг аҳволи ва исломий маданият каби йўналишларда тадқиқотлар олиб борилади. Абдуллоҳ Туркий бу ташаббуснинг долзарблигини таъкидлади.

IINA

Янги палата таъсис этилади

Ислом Конференцияси Ташкилоти (ИКТ)га аъзо давлатлар иқтисодий ва тижорий ҳамкорлик бўйича

қўмитасининг Истамбул шаҳрида ўтган 24-сессиясида Ислом ўзига хосликлар ва андазалар бўйича палатасини таъсис этиш тўғрисида қарор қабул қилинди.

Бирлашган Араб Амирликлари ўзига хосликлар ва андазалар палатаси раҳбари Валид ибн Фалаҳ Мансурий айтишича, бундай халқаро идорани таъсис этишни иқтисодий глобаллашув жараёни тақозо қилмоқда. Бундан кўзланган мақсад мамлакатлар ўртасидаги савдо-иқтисодий алоқалар йўлидаги тўсиқларни олиб ташлаш, маҳсулотларнинг умумий андазалари ва ўзига хосликларини уйғунлаштиришдир. Мутахассисларнинг фикрича, Ислом ўзига хосликлар ва андазалар палатаси энг аввало маҳсулотларнинг сифатини янада яхшилашга хизмат қилиши керак.

IINA

Лужковнинг айтганлари

Москва шаҳри мэри Юрий Лужков Россия мусулмонларини: “Мамлакат пойтахти тез орада улкан жомеъ масжиди билан фахрланади”, деб

ишонтирди. Шаҳар мэри Россия Муфтийлар кенгаши раиси Равил Ғайнутдин ва унинг ўринбосари Мансур Шокиров билан учрашув чоғида шу ҳақда маълум қилди.

“Муслим пресс” ахборот агентлиги хабар беришича, Россия Муфтийлар кенгаши пойтахт мэрига яна бир бор жомеъ масжидини қуриш режасини тақдим этган. Мазкур учрашув натижалари ҳақида Мансур Шокиров бундай дейди: “Биз шаҳар мери Юрий Лужков мусулмонларнинг фикри ва таклифларини ҳурматлашига, турли муаммоларимизни ўз ўрнида ҳал этиб беришига яна бир бор ишонч ҳосил қилдик.

“Муслим пресс”

Мусулмон арбоблар мукофотланди

Ислом Конференцияси Ташкилотининг таълим, фан ва маданият масалалари бўлими (ISESCO) адабиёт, фан ва маданият ривожига катта ҳисса қўшган беш кишини мукофотлаш маросимини ўтказди.

ИКТнинг собиқ котиби доктор Ҳамид ал-Ғабид; Марокаш мамлакати қироли маслаҳатчиси доктор Аббос Жирарий, Ислом давлати уюшмаси раиси Абу Бакр Музий ад-Дин, Араб давлатлари лигаси таълим, фан ва маданият ташкилоти бош директори доктор Монги Буснин, Бутунжаҳон Ислом давлати жамиятининг бош котиби Муҳаммад Аҳмад Шариф ISESCOнинг биринчи даражали мукофотлари соҳиби бўлишди.

Мукофотлар мазкур олимларнинг Ислом олами ақлий-маънавий ривожига қўшган улкан ҳиссаларини эътироф этиш ва ҳурмат кўрсатиш рамзи сифатида Работ шаҳрида ISESCOнинг навбатаги анжумани тантанали очилиш маросимида эгаларига топширилди.

IINA

Собиқ президентнинг китоби

“Фаластин: апартеид эмас, тинчлик керак”. — АҚШ собиқ президенти Жимми Картернинг янги нашрдан чиққан китоби

шундай номланади. Китоб Яқин Шарқ муаммолари мавзуига бағишланган. Муаллиф Исроил ва АҚШнинг бу ҳудудда олиб бораётган сиёсатини кескин танқид қилган.

“Мен Яқин Шарқда бўлаётган воқеалар юзасидан мамлакатда баҳс-мунозара бошлаш ниятида ушбу китобимни ёздим, — дейди собиқ президент. — Чунки бу мавзу ҳалигача АҚШда бирор марта ҳам холис муҳокама этилгани йўқ”.

Islam.ru

Россия ва Индонезия

Россия Федерацияси президенти Владимир Путин динлараро мулоқотлар соҳасида Индонезия билан алоқаларни янада мустаҳкамлаш ниятида эканини

маълум қилди. “Россия ва Индонезия каби аҳолиси турли динларга эътиқод қиладиган мамлакатлар учун бу жуда муҳим аҳамиятга эгадир, — деди Владимир Путин Кремлда ўтган суҳбатдан сўнг матбуот анжуманида. — Индонезия энг йирик мусулмон мамлакатларидан биридир. Бу ҳамкорликка биз алоҳида эътибор билан қараймиз”.

Интерфакс

Исломиё санъат кўрғазмаси

Қатар пойтахти Доха шаҳрида “Қордовадан Самарқандгача” деб номланган исломий санъат асарлари кўрғазмаси очилди. Кўрғазмада бутун Исло

олами: Испания, Шимолий Африка, Марказий Осиё давлатлари ва Эроннинг энг ноёб исломий маданият осори-атиқалари намойиш этилади.

Кўрғазма тўрт қисмга бўлинган: сопол ва шишадан ишланган ашёлар; фил суяги ва заргарлик маҳсулотлари; бронзадан тайёрланган асарлар; китоблар ва газлаамалар. Мутахассислар фикрича, бундан таҳминан етти аср илгари, темурийлар за-

монида тўқилган улкан гилам кўрғазманинг энг қизиқарли намойишларидан бири бўлди.

Gulf Times

“Дойче Банк”да янги жамғарма

“Дойче Банк” мусулмон мижозлар маблағларини жалб этиш мақсадида илк бор ўзининг янги улуш жамғармасини очди. “Нур” деб номланган бу жамғарма ҳозирги кунда Бахрайн ва Бирлашган Араб Амирликлари сармоядорлари учун очиқ. Банкда мазкур жамғарма тармоқларини тез орада минтақанинг бошқа мамлакатлари, шунингдек, Осиё ва Оврупа тадбиркорларига ҳам ёйиш режаси тайёр.

Go Dubai

ИКТга қизиқиш кучаймоқда

Бир неча мамлакатлар, жумладан, Конго, Маврикия, Филиппин, Жанубий Африка Республикаси, Шри Ланка Исло Конференцияси ташкилотига кузатувчилик мақомини олиш учун ариза беришди. Аммо аризалар бунинг учун зарурий шартлар белгиланганидан сўнг куриб чиқилади. Ҳиндистон ҳам ИКТга кузатувчи сифатида аъзо бўлиш ниятини билдирди.

IINA

Қувайтда ўтган кўрғазма

Шу йилнинг 10—19 декабр кунлари Қувайтда Иккинчи исломий санъат конгресс-кўрғазмаси бўлиб ўтди. Қувайт исломий санъатлар маркази мамлакат пойтахти бош жомеида ўтган бу тадбирнинг ташаббускори бўлди.

Қувайт санъати, меъморлик, тарих, нашр ишлари, хаттотлик каби мавзулардаги асарлар кўрғазманинг ўн бир бўлимида намойиш этилди. Конгресс-кўрғазма доирасида ўтказилган ўттиз тўрт симпозиумда ўн бир мамлакатдан келган арабий ёзув (хаттотлик) экспертлари иштирок этишди.

“Ислам для всех”

ЯХШИ СЌЗ СУЙДИРАР

Бўтам де

— Ўткир! Ҳо, Ўткир! Нега шу пайтгача бузоқни суғормадинг? Чанқаб ўлай дебди-ку! Мехринг йўқми, аҳмоқ?! Ўзингни бузоқнинг ўрнига қўйиб кўр! Бефаросат! Қара ҳансирашишини! — дея жаҳлини босолмай бақира кетди ота.

Ўткир уйдан чопиб чиқиб, челақни олиб, сувга кетатуриб, деди:

— Ҳозир, ота, ҳозир. Мактабдан эндигина келдим. Бугун учрашув бўлувди...

“Болам, бўтам” дегин, яхши сўзлар айт. Жаҳлингни жиловла, ёмон сўздан қайт. Яхши сўз ийдирар, ёмон — бездирар, Ҳассасиз қолмагин суянч керак пайт.

Бирни кўриб фикр қил

Аллоҳ номин зикр қил,
Бирни кўриб фикр қил.
Ўғилми қиз, меҳр бер.
Намуна бўл, шуқр қил.

Яхши тарбия кўрган қиз мулоим, ширинсўз, одобли бўлади. Ота-онага ундан меҳрибонроқ бўлмас. Элнинг тилида мақтов.

Тарбияси бузуқ ўғил кўпол, муомаласи дағал, беодоб. Ота-онанинг шўри. Ўғлим йўқ деб армон қилгунча, меҳр-муҳаббат билан қизингни фариштадек улғайтир. Элнинг раҳматини ол.

“Меросхўрим ўғлим” деб талтайтиргунча, уни меҳнат билан тарбияла. Одобда ўрнак бўл. Акс ҳолда шўрингга шўрва тўкилур.

Аччиқ, тўғри сўз яхши,
Шарм-ҳаёли кўз яхши.
Ўнта бемехр алпдан
Битта хушхулқ қиз яхши.

Фириб

— Бува, қари одамсиз, қийналиб юрманг. Буларни шанбагача ўзим пуллаб бераман.

— Раҳмат, ўғлим. Уйда чанг босиб ётгандан

кўра одамлар фойдалансин, дейман-да.

Шанба ўтди. Келар шанба ҳам ўтди Пулдан дарак йўқ. Чол хабар олган эди: “Рўзғор экан, гор экан, бува, албатта бераман пулингизни”, деган жавобни олди.

Ҳафталар ўтди. Йил ўтди. Келар шанба кўп экан. Чол бир неча бор хабар олди. Ваъдалар олиб қайтди.

**Мушукдек мулоим, тулкидек айёр,
Фирибгар нафс кули, бебурд ва беор.
Оч қолган мушукдан кутма ҳалоллик,
Шум ниат тулкидан — тўғрилиқ зинҳор.**

Хайрли ҳол

“Келин олсам, тўрт қават кўрпачада керилиб чой ичиб ўтираман, дердим. Қаёқда дейсан? Эрталаб ишга кетади, кеч қайтади. Чойини қайнатиб, ошини пишириб ўтираман. Кунора эри билан тўйгами, байрамгами кетади. Яна бир ўзим сўппайиб қолавераман. Э, қуриб кетсин ўша байрамлари... Устига устак, қорнига муштдек нарсани тугиб олди-ю, кеккайди қолди. Роҳат қиламан деб чўрига айландим, чўрига...”

**“Сочларим супурги, қўлларим косов...”
Тинимсиз нолийди, қарғиши олов.
Ўзи учун қандай хайрли ҳолдир
Ношуқр банданинг бўлгани соқов.**

Тошпўлат ХОЛМАТ,
Ўрта Чирчиқ тумани

Қадам Саид МУРОД

Ичиндаги шайтонни кўзиндан изла

Қайтар дунё қайтади

Орзу надир, армон на,
Ҳар бир замон айтади.
Ҳам яхшию ёмона
Қайтар дунё қайтади.

Тошлар отсанг, тоғ бўлиб,
Пешонангга доғ бўлиб,
Ниҳол эксанг, боғ бўлиб
Қайтар дунё қайтади.

Ёринг — қарокўзингдан,
Кўргил фақат ўзингдан,
Бир кун ўгил, қизингдан
Қайтар дунё қайтади.

Хону бексан, тўрасан,
Экканингни ўрасан,
Ўлмаи туриб кўрасан,
Қайтар дунё қайтади.

Қадам, ёзсанг ҳақни ёз,
Чин ихлос-ла эт ниёз.
Кузми ё қиш, баҳор, ёз,
Қайтар дунё қайтади...

Ҳар қайда бор

Бир яхшига бир ёмон
Ҳар қайда бор, ҳар қайда.
Битта давр,
Бир замон
Ҳар қайда бор, ҳар қайда.

Кўнглим, қолсанг қолавер,
Тонсанг мендан тонавер.
Ойдин фалак,
Қаро ер
Ҳар қайда бор, ҳар қайда.

Бир кун баҳор, бир кун куз,
Бир дам олов, бир дам муз,
Бир ён шакар,
Бир ён туз,
Ҳар қайда бор, ҳар қайда.

Бир Тоҳирга бир Зухро,
Бир дарёга бир сахро,
Бир ёлғизга,
Бир танҳо
Ҳар қайда бор, ҳар қайда.

Шоир Қадам, ёдда тут,
Орзу-армонни унут.
Битта бешик,
Бир тобут
Ҳар қайда бор, ҳар қайда...

Кулар экан шайтонлар

Атиргуллар билмасмикан,
Билармикан райҳонлар —
Фаришталар йиғласа гар
Кулар экан шайтонлар.

Қалдирғочлар айвонлардан,
Сайёд сайди — жайронлардан,
Бир марди йўқ майдонлардан
Кулар экан шайтонлар.

Кибру ҳаво тарафда ким —
Шомдами, Рум, Арабда ким,
Фойда-фоиз талабда ким,
Кулар экан шайтонлар.

Зино, зулмат ёнда доим,
 Ҳар томирда — қонда доим,
 Ёлгон тил-забонда доим,
 Кулар экан шайтонлар.

Рўза, намоз, тавба надир,
 Гар имон-ла топмас қадр.
 Фаришталар йиғлаб, ахир,
 Кулар экан шайтонлар.

Гумон тушса дилга агар
 Шому саҳар хавфу хатар.
 То қиёмат кунга қадар
 Кулар экан шайтонлар...

Ота рози — Худо рози

Куну тунлар тош-тарози,
 Толе ҳақим, тақдир — қози.
 Бу ёлгончи дунёда ҳам
 Ота рози — Худо рози.

Хон бўлсанг ҳам, султон бек,
 Ҳотамитой, Искандардек,
 Падар пойида бўл ердек,
 Ота рози — Худо рози.

Ҳар на ҳунар, қилсанг-да кор,
 Бу дунёнинг қайтари бор.
 Фасли кузми, қиш, ёз, баҳор,
 Ота рози — Худо рози.

Ота номи қадр-қиммат,
 Беминнат хизматдир, ҳиммат,
 Бўларсан ҳурмати миллат,
 Ота рози — Худо рози.

Дуогўйинг отанг доим,
 Кечиргайдир отанг доим,
 Бандам дегайдир Худойим,
 Ота рози — Худо рози...

Изла

Айб изласанг,
 энг аввал
 Ўзингдан изла.
 Қилмишингдан,
 сўнг ўғил,
 Қизингдан изла.

Мардлар севар
 майдонни,
 Ошиқ гулу райҳонни.
 Ичингдаги шайтонни
 Кўзингдан изла.

Тошга айтма розингни,
 Ўртаю кўп-озингни.
 Баҳорингни, ёзингни
 Кўзингдан изла.

Заҳрин чекмай
 заҳматнинг
 Эшитмасанг раҳматни,
 Қир-қиёмат, даҳшатни
 Изингдан изла.

Кўйгил Одам Атони,
 Момо Ҳавво... хатони.
 Шоир Қадам, балони
 Сўзингдан изла...

Охир-оқибат

Дунё тўрт фасл,
 Бир минг бир сифат.
 Бари оби гил
 Охир-оқибат.

Фунчасан, гулсан,
 Хазонсан, кулсан,
 Билмасанг, бил, сан,
 Охир-оқибат.

Дўсти бесабр,
 Туморинг надир?
 Ўйлагил ахир,
 Охир-оқибат.

Ҳақ йўли аён,
 На суду зиён?
 Ўзи ёқмай ён,
 Охир-оқибат.

Соддами, қувсан,
 Зулматми, нурсан,
 Тупроқсан,
 Сувсан
 Охир-оқибат...

ЮНЕСКОНИНГ МУСУЛМОН ВАКИЛИ

2006 йил нўябрининг бошларида Ўзбекистон мусулмонлари идораси раиси муфтий Усмонхон Алимов бошчиликларида “Ислому нури” газетасининг муҳаррири Исомиддин Олим Шайх билан бирга Бухоро шаҳрига бордик. Мир Араб мадрасасида Олмония Федератив Республикаси Ташқи ишлар вазири иштирокида кичиккина халқаро илмий анжуман ўтказилаётган эди. Эртасига ЎМИнинг Бухоро вилояти имом-хатиблари билан учрашиш учун Баҳоуддин Нақшбанд зиёратгоҳ-мажмуасига йўл олдик. Узун йўладан юриб, энди мажмуа остонасига етганимизда ичкаридан соқолли бир ажнабий сайёҳ ўзбек тилмоч билан бирга чиқиб қолди. Уларнинг ўтказиб юбориш учун бир зумга тўхтадик. Шунда ЎМИнинг Бухоро вилоят бўйича вакили Абдуғафур домла Муфтий ҳазратга ҳалиги сайёҳни таништирди:

— ЮНЕСКО вакили, ватанимизга бир иш билан келган.

Муфтий ҳазрат меҳмондан ҳол-аҳвол сўрадилар.

— Алҳамдулиллаҳ, — деб жавоб қилди ажнабий.

Унинг нурли чеҳраси ҳам, чиройли бу сўзи ҳам дарров эътиборимизни тортди. Абдуғафур домла изоҳ берди:

— Бу киши Исломи қабул қилган, мусулмон.

Мен меҳмонни “Ҳидоят” ўқувчиларига ҳам таништиргим келди. Орада фурсат топиб, мажмуа масжиди қаршисидаги минора остида уни суҳбатга тортдим.

— Аввало, Ўзбекистонга келишингизнинг сабаби ҳақида қисқача гапириб берсангиз.

— Ўзбекистонга бешинчи, Бухорога учинчи келишим. Бу галги сафаримдан асосий мақсад ЮНЕСКО дастури асосида Самарқанд ва Бухородаги тарихий-меъморий обидаларнинг ҳолатини ўрганиш эди. Яъни, қандай сақланыпти, қандай таъмир ишлари ўтказилди ва ҳоказо. Чунки бу қадим шаҳарларнинг

маданий ёдгорликлари дунё тамаддуни хазинасига қўшилган жуда улкан ҳисса сифатида бизнинг ташкилотимиз рўйхатида туради.

Яна бир мақсад Буюк Ипак Йўли бўйлаб жойлашган обидаларни қайтадан рўйхатга олишдир. Бир гуруҳ тадқиқотчи-олимлар билан бирга у ёғи Италия, бу ёғи Қозоғистон, Ўзбекистон, Тожикистон, Қирғизистон, Хитой мамлакатлари-

нинг баъзиларида бўлдик, баъзиларига энди борамиз.

— Ўрганиш натижалари қандай? Хулосаларингизни нима қиласизлар?

— Самарқанд обидалари ҳақидаги кузатишларимизни (мониторинг натижаларини) вилоят ҳокимига айтдик. Қилинган ишлар яхши. Таъмир жараёнида шаҳарнинг эски қисмларини иложи борида ўз ҳолида сақлаб қолиш лозимлиги хусусидаги хулосаларимизни айтдик.

Бухородаги таъмир ишлардан ҳам мамнунмиз. Айниқса Баҳоуддин Нақшбанд мажмуи жуда катта ва сифатли таъмирдан чиқарилибди. Уни Туркиянинг Кўня шаҳрида жойлашган Жаллолидин Румий ёдгорлик мажмуи каби “Жаҳон мероси” рўйхатга киритишни режалаб турибмиз.

Кейинги босқичда тарихий-археологик ҳолатларни илмий ўрганиб чиқамиз. Оралиқ якуний анжуман 2007 йил апрелида Тожикистонда ўтказилади.

Франсис ЧАЙЛД

1948 йил Канаданинг Торонто шаҳрида туғилган. Инглиз билан шотланд қурама оила фарзанди. Оилали. Уч нафар боласи, икки нафар невараси бор. Ўзи тарихчи олим. Ҳозир БМТнинг таълим, фан ва маданият бўйича ташкилоти (ЮНЕСКО)да Тинч океан дунёси ва Осиё мероси марказида гуруҳ бошлиғи бўлиб ишлайди.

— Булар ҳаммаси яхши, аммо бундай бир катта дастурдан кўзланган гоё нима?

— Шарқ маданияти бешикларидан Ўтрор, Самарқанд, Бухоро ва бошқа шаҳарлар обидаларини ўрганар эканмиз, бизни турли маданиятларнинг ўзаро алоқалари қизиқтиради. Бугун бу масала бутун кескинлиги билан ўртага чиқди. Турлича маданиятлар, айниқса, Шарқ ва Ғарб маданиятлари бир-биридан бегонасирамасдан, аксинча, бир-бирининг ҳар хилликларини эътироф ва ҳурмат этган ҳолда тинч-тотув яшаб кета оладими? Ҳолбуки, археологик қазилмалар чоғи топилган ашё-далиллар бу ерларда қадимда ҳар хил дин вакиллари ёнма-ён яшашганини кўрсатаяпти.

— *Қуръони карим*: “**Эй инсонлар, дарҳақиқат, Биз сизларни бир эркак ва бир аёлдан яратдик ҳамда бир-бирларинг билан танишувинглар (дўст-биродар бўлишинглар) учун сизларни (турли-туман) халқлар ва қабилла-элатлар қилиб қўйдик**” (*Ҳужурот, 13*) ояти билан бу масалани аллақачон узил-кесил ҳал қилиб қўйган. Яъни, ҳархиллик бир-биридан қочиб учун эмас, бир-бирига интилиш учундир.

— Мен Румий ҳазратларининг ижодларига жуда қизиқаман. У кишининг барча дин аҳлларига кенг ёндашишлари ҳам айни шу Ислом динимизнинг бошқа миллат ва маданиятларга бағрикенглигидандир. У зотнинг: “Даргоҳимизга яҳудий бўлса ҳам, келсин! Насоро бўлса ҳам, келсин!” деган шиорлари маълум ва машҳур. Зотан, менинг имонга келишимда ҳам Румий ҳазратларининг таъсирлари катта бўлган.

— *Дарвоқеъ, бу ҳақда ўзингиз сўз очиб қолганингиз яхши бўлди. Имон билан шарафланганингизни эшитиб, қувондик. Қачон ва қаерда содир бўлди бу ҳодиса?*

— Ўзим тарихчиман. Динларни ўргандим. Етти йил мусулмон мамлакатларида яшадим. Менга айниқса, Жалолиддин Румий, Фаридуддин Аттор каби

тасаввуф уламоларининг таъсири кучли бўлди. Ўзим насроний бўлсам ҳам, уларнинг таълимотларини юрагимга яқин ҳис этдим. Биргина “Бисмиллаҳир роҳманир роҳим”ни олайлик. Бу жумлага жо бўлган маънолар олам-олам. Дарҳақиқат, Ислом юракларни, одамларни, халқларни бирлаштиради.

— *Аёлингиз ҳам мусулмонми? Сизнинг эътиқодингизга оилангиз муносабати қандай?*

— Аёлим насроний динига эътиқод қилади. Лекин оила аъзоларим менинг қарашларимни доимо қўллаб-қувватлашади. Мана, 36 йилдан бери аҳил яшаб келяпмиз.

— *Ҳозир дунёда, айниқса, Ғарб оламида Исломни ёмонотлиқ қилишга ҳаракатлар кучайган. Оммавий ахборот воситалари, сиёсатдонлар тинимсиз шуши билан банд. Оилангизга, фарзандларингизнинг дунёқарашларига бу ҳолатнинг таъсири борми?*

— Йўқ. Эсли-хушли одам оқ билан қорани ўзи ажратиб олаверади. Фарзандларим ҳам мусулмон мамлакатларида яшашади. Битта қизимнинг исми Лайло, неварамнинг исми Халил. Дарвоқеъ, шу Халил машҳур 11 сентябр воқеаларидан кейиноқ туғилган. Қизим кўнғироқ қилиб, неварамга “Халил” исмини танлаганини айтганида, “Қандоқ

бўларкин?.. Шундай вазиятда бунақа исм бошингга ташвиш келтирмасмикан?” десам, “Қўяверинг, дада, бу исм уларга бизнинг жавобимиз бўлади”, деди. Хуллас, шунақа гаплар.

— *Ота-онангиз?*

— Ота-онам унчалик диндор одамлар бўлишмаган. Лекин мен ёшлиқдан кўп китоб ўқиганман. Аллоҳ борми-йўқми деган масалани кўп ўйлардим. Масалан, йўқликдан қандай қилиб борлик пайдо бўлган, деб бош қотириб юардим. Охир-оқибат динга келишимга ҳам мана шунақа саволларим сабаб бўлган ва ҳаммасига ҳақ жавобни Исломдан топдим, алҳамдулиллоҳ.

— *Сухбатга рози бўлганингиз учун ташаккур. Мен сизга “Ҳидоят” журналидан бир нусха ҳадаё қиламан. Тошкентга борганингизда Жалолиддин Румийнинг яқиндагина нашрдан чиққан ўзбекча “Маснавийи маънавий” китобларини ва Фаридуддин Атторнинг “Мантиқут тайр” асарларини тортиқ қиламан. Иложи бўлса, ЮНЕСКО кутубхонасига қўйсангиз.*

— Иншааллоҳ, етказишга ҳаракат қиламан.

Нуруллоҳ ОТАХОНОВ
суҳбатлашди.

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасининг шу йилги 8 декабр сониди физика-математика фанлари доктори, профессор Мансурхон Тоировнинг «Дунёни билиб бўлади» сарлавҳали мақоласи босилди. Муаллифнинг розилигини олиб, мазкур мақоладан бир парчани айрим жузъий тузатишлар билан эътиборингизга ҳавола этяпмиз.

рат Алининг қиличи қирқ кулоч деб талқин этилиши мантиққа зид. Аслида бу қилич Туркияда, музейда турибди ва 70-80 см.дан узун эмас).

Эйнштейн Нютоннинг нуқтаи назаридан устун бўлган нисбийлик назариясини инсо-

АЗИЗЛАРДАН ҲАМ АЗИЗ

Аллоҳ ҳеч нарсага зор бўлмаганидек, Унинг сўзи Қуръони карим ҳам ҳеч қандай бўяб-бежашларга муҳтож эмас. Бу муборак Китоб оятларини билиб-билмай янглиш таржима ва тафсир қилиб қўйишдан Аллоҳнинг ўзи асрасин. Бу ишга жуда катта масъулият билан ёндашиш зарур. Афсуски, Қуръони каримни бошидан охиригача ўқиб ва уқиб олишга ҳамманинг ҳам тайёргарлик даражаси ва имкони етавермайди. Кўпчилик кундалик турмуш ташвишлари билан банд. Айримлар фақат у ер-бу ерда диний саводли кишиларнинг суҳбатларини узуқ-юлуқ эшитиб боришади. Дин илмидан хабардорлар орасида эса гоҳида ҳар хил муболағага йўл қўювчилар ҳам учрайдики, бу ишлари одамлар Қуръони каримнинг маъно-моҳиятини тўғри илғаб олишларига ҳалал бериши, имонида иккиланишлар пайдо бўлишига олиб келиши мумкин.

Советлар давридаги айрим филмларда Ислом динини ёмон кўрсатиш учун асосан диний мавзудаги ҳикояларда учрайдиган лофлардан усталик билан фойдаланилган. Масалан, “Шум бола” филмидаги Абу Муслим ҳақидаги лофлар шулар жумласидандир. Профессор Фозила Сулаймонованинг “Шарқ ва Ғарб” рисоласининг 387-саҳифасида Қуръони карим тафсирлари, меъроҳномалар, анбиёлар қиссаларида айрим тафсирчи ва ижодкорлар фантазия жиҳатидан чегарани унутганлари тилга олинган (масалан, Ҳаз-

ниятга тақдим этар экан, “Кечир мени, Нютон”, деб сўз бошлайди. Нютон инсоният учун жуда азиз, лекин ҳақиқат инсоният учун ундан ҳам азиз эканини Эйнштейн биларди. Қуръони карим тафсирлари ва тафсирчилари ҳам биз учун азиз. Бироқ Аллоҳ ва унинг Китоби Қуръони карим ҳамда пайғамбари Муҳаммад (алайҳиссалом) биз учун улардан да азизроқдир. Бошқа Аллоҳ йўқ ва бўлмайди ҳам. Аллоҳ инсониятга бошқа бундай улуғ Китоб ва пайғамбар юбормайди. Лекин инсоният Қуръони каримнинг беҳисоб тафсирчиларига эга бўлиши ва улар ўз навбатида беҳисоб тафсирларини тақдим этишлари мумкин. Биз улар ичидан Қуръони карим оятларини энг мукамал даражада изоҳлай олганларинигина танлашимиз ва эътироф этишимиз лозим. Ва бунда ўтмишдаги улуғ тафсирчиларга ҳам узримизни кўнгилдан кечирсак, уларнинг руҳи албатта шод бўлади, деб ўйлайман.

Илм-фан бир жойда қотиб қолмаганидек, динни тушуниш илми ҳам доимо ривожланишдадир. Физика-математика фанлари доктори, бир қанча юксак мукофотлар совриндори бўлган марҳум академик Б. Захарчения: “Физика фани ҳар куни эришаётган ютуқлар Яратувчи мавжуд эканини тасдиқлаб турибди”, деган эди. Мен ҳам шу фикрдаман. Шундай фикрда бўлган олимлар ҳозирги даврда ниҳоятда кўп. Биология, кимё, генетика, тиббиёт ва бошқа турли фанларнинг жуда кўплаб

ютуқлари Куръони каримда олдиндан хабар қилингани ҳеч кимга сир эмас.

1998 йили “Труд” газетасида “Молчаливые гены” сарлавҳали мақола босилган эди. Унда ёзилишича, инсон танасидаги генларнинг жуда оз миқдори ирсият учун хизмат қилар экан. Ўзини намоён қилиш учун ҳеч қандай интилиши бўлмаган қолган генларнинг барчасини мақола муаллифи “сукут сақловчи генлар” деб атаган. Бу генларнинг вазифаси инсоннинг кундалик қилаётган ишлари ва хатти-ҳаракати бўйича ахборот тўплаб бориш экан. Бу янгилик кишини анча ўйлантириб қўяди, албатта.

Сўзим ниҳоясида Куръони каримнинг ушбу оятларини келтирмоқчиман: **“У сизлар учун кеча ва кундузни, қуёш ва ойни бўйинсундириб қўйди. Юлдузлар ҳам Унинг амрига бўйинсундирилгандир. Албатта, бунда англайдиган қавм учун (Унинг қудратига далолат қилувчи) аломатлар бордир”** (Наҳл, 12); **“У Аллоҳдир. Ундан ўзга илоҳ йўқдир. Аввалу охирда (яъни, дунё ва охиратда) ҳамд фақат Унга хосдир. Хукм ҳам Униқидир ва (қиёмат куни) Унгагина қайтарилурсиз”** (Қасас, 70).

Мансурхон ТОИРОВ,
физика-математика
фанлари доктори, профессор

ГУНОҲДАН УЗОҚ — МАҲБУБГА ЯҚИН

Аллома боболаримиздан Махдуми Аъзам Косонийдан (раҳматуллоҳи алайҳ) ўттиздан ортиқ маърифий асар мерос қолган. Унинг “Одобус соликийн”, “Одобус сидикийн”, “Насиҳатус соликийн” каби рисоалари гўзал хулқ тарбиясига бағишланган.

“Насиҳатус соликийн” (“Шогирдларга насиҳатлар”) рисоласида мавлоно Махдуми Аъзам мусулмонларни одобга, ўзаро эҳтиром, яхши муомалага даъват этади. У одобсизларни охирати қуйган кишилар деб билади, динимиз талабларидан бири яхши хулқ, гўзал одоб эканини уқтиради:

**Дунёву охиратро дод ба бод,
Кофир ба чунин рўз
гирифтор мабод.**

Мазмуни:
**Дунёю охиратин берди қуюнга,
Қолмасин ҳаттоки кофир
бу кунга.**

Шайх таъкидлашича, одобсизлик, кибру таманно, нафсоний ишларга берилишнинг бари шайтон раҳбарлигида содир бўлади. Шайтон измига тушганлар Худони эздан чиқарадилар. Сен худобехабарликдан ўзингни пок тут, дея насиҳат қилади.

**Хонаи дилро аз ғайраш пок дор,
То набошад он лаъинро
ба ту кор.**

Мазмуни:
**Дилингни ўзгасидан
пок тутсанг агар,
Шайтони лаъин ҳам
қошингдан кетар.**

Ҳазрати Махдуми Аъзам ўз мухлисларига мурожаат этиб, инсон ўзидан кейин уч нарса — солиҳ

фарзанд, садақаи жория, манфатли илмдан ақалли бирортасини қолдириб кетиши керак, дейди.

Ҳазрат Эшон яна дейди: “Бахтли ул кишиким, Худо тавфиқ бериб, қўлига бир амални ушлатса ва ул амали бирла халойиққа наф келтирса, бу турур анга Ҳақ инояти”.

**Худоро бар он банда
бахшойиш аст,
Ки халқ аз вужудаш
дар осойиш аст.**

Мазмуни:
**Худо қошида ул банда бегуноҳ,
Ким халойиқ андин
гар чекмаса оҳ!**

Махдуми Аъзам шогирдларига тавба қилиш, гуноҳлардан ўзини сақлай билиш қандай бахтдир, гуноҳдан узоқлашган киши маҳбубига, ёрига яқин бўлаверади, дейди. Бу фикр исботи учун қуйидаги байтни келтиради:

**Чист аз хама хубтар
дар офоқ кор,
Дўст расад назди дўст,
ёр ба ёр.**

Мазмуни:
**Нақадар хуш бу оламда
фалакнинг бир иши —
Дўстнинг дўстга,
ёрнинг ёрга етиши.**

Абдулвоҳид НУРИДДИНОВ,
Наманган Давлат университети
ўқитувчиси

САМУД ҚАВМИ

«Самуд (қавмига) ўз биродарлари Солиҳни (пайғамбар қилдик). У айтди: “Эй қавмим, Аллоҳга ибодат қилинглар! Сизлар учун Ундан ўзга бирор илоҳ йўқдир. У сизларни Ердан пайдо қилиб, сизларга унда умр берди. Бас, Ундан мағфират сўранглар, сўнгра Унга тавба-тазаруь қилинглар! Албатта Парвардигорим Яқин ва (дуоларни) ижобат қилгувчидир» (Худ, 61).

Қуръони каримда таъкидланганидек, Самуд қавми ҳам Од қавми каби Аллоҳ таолонинг амр-фармонларига итоат этмаган ва охир-оқибат ҳалок бўлган. Аввалги пайғамбарлар олиб келган тавҳид динидан адашиб, ўзларига бошқа “илоҳ”лар топиб олган бу қавмга Аллоҳ таоло Солиҳни (алайҳиссалом) пайғамбар қилиб юборди. Лекин Самуд қавми ўзидан олдинги қавмларга ўхшаб унга қулоқ солмади.

Ҳазрати Солиҳ (алайҳиссалом) жуда обрўли киши эди. Самуд қавми уни ҳурмат қилар эди. Лекин Ҳазрати Солиҳ инсонларни Ҳақ йўлига чақиришни бошлагач, вазият ўзгарди. Қавм унга нисбатан қаршилик кўрсата бошлади. “Улар дедилар: “Эй Солиҳ, сен илгари бизнинг орамиздаги умидли киши эдинг-ку. Энди бизларни ота-боболаримиз

ибодат қилиб келаётган бутларга ибодат қилишимиздан қайтарурмисан?! Албатта бизлар сенинг даъват қилаётган динингдан шак-шубҳадамиз” (Худ, 62).

Қавмнинг жуда оз қисми Ҳазрати Солиҳнинг (алайҳиссалом) чақириғига қулоқ солди. Имон келтирмаган бой-бадавлат кишилар эса Солиҳга (алайҳиссалом) зуғум ўтказишга ҳаракат қилишди. «Унинг қавмидан бўлган мутакаббир кимсалар бечораларга — уларнинг ораларидаги мўмин бўлган зотларга: “Сизлар Солиҳни Парвардигори тарафидан юборилган пайғамбар деб билурмисизлар?” дейишди. Улар айтдилар: “Албатта биз унинг воситасида юборилган нарсага (динга) имон келтируرمىз” Мутакаббир

кимсалар эса: “Биз сизлар имон келтирган динга кофирмиз”, дейишди» (Аъроф, 75—76).

Аллоҳдан ва Ҳазрати Солиҳнинг пайғамбарлигидан шубҳаланаётган қавмнинг бир қисми Ҳазрати Солиҳни очикдан-очик инкор қилгани етмаганидек, бошларига келаётган бало-мусибатларга Ҳазрати Солиҳни ва у Зотга эргашганларни сабабчи деб, у кишини ўлдириш учун Аллоҳ номига қасам ичишди:

«Улар дедилар: “Бизлар (бошимизга тушган очарчилик-қаҳатчилик) сенинг ва сен билан бирга бўлган (мўминларнинг) шумқадамлигидан деб билдик”. У айтди: “Сизларнинг (бошингизга тушган) бахтсизлик Аллоҳ ҳузуридандир. Балки сизлар имтиҳон қилинаётган қавмдирсиз”. У шаҳарда (ўзларини) ўнгламай Ер юзида бузгунчилик қилиб юрадиган тўққиз нафар кимса бор эди. Ўшалар Аллоҳ номига қасам ичишиб (бир-бирларига) айтдилар: “Албатта (Солиҳни) ва унинг аҳли-тобеъларини тунда ҳалок қилурмиз, сўнгра унинг валий-ҳомийига: “Бизлар (на Солиҳнинг ва на) унинг аҳли-тобеъларининг ҳалокатига гувоҳ бўлган эмасмиз. Албатта бизлар ростгўй кишилардирмиз”, деймиз» (Намл, 47—49). Лекин улар-

нинг машъум режаси амалга ошмади. Аллоҳ таоло ўз пайғамбарини мушрикларнинг шарридан сақлаб қолди: **“Улар (Солиҳ ва унинг тобеъларига қарши ўз) макрларини қилдилар. Биз ҳам улар сезмаган ҳолларида (уларни ҳалок қилиш билан) бир “макр” қилдик”** (Намл, 50).

Ҳазрати Солиҳ сабр қилди. Умидсизликка тушмай, ўзига эргашганларга Ҳақ йўлни тушунтиришда давом этди. Самуд қавмининг адашган кишиларига бу ҳолат ёқмади. Улар Солиҳни (алайҳиссалом) ёлғончиликда айблаб, пайғамбарлигини исботловучи бирор мўъжиза келтиришини сўрашди. **“Самуд (қавми) пайғамбарларини ёлғончи қилди. Ўшанда уларга биродарлари Солиҳ айтган эди: “(Аллоҳдан) кўрқмайсизларми?! Албатта мен сизлар учун ишончли пайғамбардирман. Бас, Аллоҳдан кўрқинглар ва менга итоат этинглар! Мен бу (даъватим) учун сизлардан ажр-мукофот сўрамайман. Менинг ажр-мукофотим фақат барча оламларнинг Парвардигори зиммасидадир. Сизлар бу Ердаги нарсаларда — боғлару булоқларда, экинлар ва мевалари гарқ пишган хурмо дарахтлари ичида қўйиб қўйилурмисиз (яъни, шундай нозу неъматлардан фойдаланиб мангу яшайверамиз, деб ўйлайсизларми)?! Яна моҳирлик билан тоғлардан уйлар ҳам йўнмоқдасизлар. Бас, Аллоҳдан кўрқинглар ва менга итоат этинглар! Ва Ер юзида бузғунчилик қиладиган ва (ҳеч нарсани) ўнглай олмайдиган ҳаддан ошувчи кимсаларнинг амрига итоат этманглар!”** Улар дедилар: **“Ҳеч шак-шубҳасиз, сен сеҳрланган — ақддан озган кимсалардан дирсан. Сен ҳам худди бизларга ўхшаган одам дирсан. Бас, агар (пайғамбарман деган даъвоингда) ростгўйлардан бўлсанг, бирон оят-мўъжиза келтир! (Шуоро, 141—154).** Улар мўъжиза си-

фатида Солиҳдан (алайҳиссалом) урғочи ва ҳомиладор туя сўрашди. Аллоҳ Самуд қавмига урғочи бир туя берди.

Бу мўъжизанинг гувоҳи бўлган баъзилар имонга келишди, баъзилари эса қайсарлик билан ботил ақидаларидан қайтишмади. Улар Ҳазрати Солиҳни ҳатто сеҳргарликда айблашди. Ундан ташқари туянинг кўп сув ичишидан нолишди. Шунда Аллоҳ таоло туя ва қавм ўртасида сувни тақсимлади.

“У (Солиҳ (алайҳиссалом) айтди: “(Менга мўъжизам) мана шу туядир. (Маълум бир кун сув) ичиш навбати уникидир. Маълум бир кун эса сизларнинг ичиш навбатингиздир. Яна унга бирон ёмонлик етказмангларки, у ҳолда сизларни улуг Куннинг — Қиёматнинг азоби ушлар” (Шуаро, 155).

Исёнчи қавм Аллоҳ пайғамбарининг огоҳлантиришига қулоқ солмади. Қавм ичидан бир кишини ёллаб, туяни сўйдиришди: **“Бас, улар (туяни) сўйдилару надомат қилгувчиларга айландилар”** (Шуаро, 151). Бу воқеа Қамар сурасининг 23—29-оятларида ҳам келтирилган.

Туя сўйилганидан кейин мушриклар огоҳлантирилган азобнинг келмаётгани учун яна Солиҳни (алайҳиссалом) ёлғончи деб айблай бошлашди. **«Туяни сўйиб юборишди ва Парвардигорларининг амридан юз ўгиришди ҳамда: “Эй Солиҳ, агар сен ростдан ҳам пайғамбарлардан бўлсанг, бизга ваъда қилган нарсангни (яъни, Аллоҳнинг азобини) келтир-чи?” дейишди»** (Аъроф, 77).

Бу воқеадан кейин қавмга ҳеч қандай панд-насихатнинг фойдаси йўқлигини кўрган Ҳазрати Солиҳ қавмига уч кундан сўнг ҳалок бўлиш хабарини берди: **“...Шунда (Солиҳ) айтди: “Уй жойларингизда уч кун (тириклик неъматидан) фойдаланиб қолинглар. Мана шу ёлғон бўлмаган (яъни, чин) ваъдадир”** (Худ, 65).

Уч кундан сўнг Ҳазрати Солиҳнинг огоҳлантириши амалга ошди ва Самуд қавми ҳалок этилди: **“Золим кимсаларни эса даҳшатли қичқириқ тутиб, гўё у ерда ҳеч қачон яшамагандек, турган жойларида тўкилдилар. Огоҳ бўлингизким, албатта Самуд (қабиласи) ҳалокатга учради”** (Худ, 67—68).

Самуд қавми Куръонда энг кўп зикр этилган қавмлардан ҳисобланади. Тарихий манбаларда ҳам Самуд исмли қавм яшагани ҳақида далиллар учрайди. Ҳазрати Худнинг (алайҳиссалом) вафотидан кейин Самуднинг набиралари Шимолий Арабистон минтақаларига бориб жойлашдилар. Тоғ-тошларни йўниб, баланд-баланд кўшк ва саройлар қуришди.

Олимларнинг тахминига кўра, Куръонда зикр этилган Ҳижр халқи ва Самуд қавми аслида бир қавмдир. Чунки Самуд қавми “асҳоби Ҳижр” номи билан ҳам аталган. Демак, “Самуд” сўзи бир халқнинг номи, Ҳижр эса ўша халқ яшаган шаҳар деб тахмин қилиш мумкин. Қадимги юнон тарихчиси Плинийнинг қарашлари ҳам шу тахминга тўғри келади. Плиний ўзининг қайдларида самудликлар Доматха ва Хегра деган жойларда истиқомат қилишганини ёзди. Бу ерлар ҳозирги Ҳижр шаҳри жойлашган минтақага тўғри келади.

Самуд қавми ҳақида айтилган энг қадимги манба Бобил

гиз ва Ерда бузғунчилик қилиб санқиб юрмангиз!”

Ушбу ояти карималарнинг мазмунидан кўришиб турганидек, Од қавми ва Самуд қавми ўртасида боғлиқлик бор. Ҳатто Од қавми Самуд қавми тарихи ва маданиятининг бир бўлаги дейиш мумкин. Чунки Ҳазрати Солиҳ (алайҳиссалом) Самуд қавмига Од қавмидан мисоллар келтириб огоҳлантирган. Лекин Од ва Самуд қавмлари яшаган ҳудудларни ўргансак, бу икки қавмнинг бир-биридан жўғрофий жиҳатдан узоқ жойлашганига гувоҳ бўламиз. У ҳолда оятда нима учун Самуд қавмига Од қавми ҳақида айтилган?

Яхшилаб эътибор берилса, Од ва Самуд қавмлари ўртасидаги жўғрофий масофа унча ишонарли эмаслиги аён бўлади. Самуд қавми Од қавмини билар эди, чунки бу икки қавм эҳтимол катта бир насабдан тарқалган. “Британника” қомусидаги “Самудлар” мақола-сида бу қавм ҳақида бундай фикрлар ёзилган:

“Қадимги Арабистонда муҳим аҳамиятга эга бўлган қабила ёки қабилалар жамоаси. Келиб чиқишлари Жанубий Арабистондан, лекин ичларидан катта бир гуруҳ ажралиб чиқиб, шимолий тарафга кўчган ва Аслаб тоғи этакларига жойлашган. Ҳижоз ва Шом ўртасида яшаган самудлар “асҳоби Ҳижр” деб номланган. Бир қанча археологик қазимиш ишларида Арабистоннинг ўрта минтақаларида самудларга тегишли жуда кўп расм ва ёзув намуналари топилган”¹.

Самуд маданиятига тегишли ёзув турига (уни “самуд алифбоси” ҳам дейилади) жуда ўхшаш ёзув ҳам Ҳижозда, ҳам Жанубий Арабистонда учраган. Бу минтақанинг шимолида Руб ал-Ҳалий, жанубида Ҳазратимавт ва ғарбида Сабвоҳ шаҳри

бор. Маълумки, Жанубий Арабистонда яшаган Од қавми, хусусан, Однинг набиралари бўлган ҳадрабийлар истиқомат қилган минтақада ва уларнинг марказий шаҳарлари яқинида Самуд қавмига тегишли қолдиқларнинг топилиши жуда муҳим аҳамиятга эга. Демак, Қуръони карим оятларидаги ҳақиқат шак-шубҳасиз тарихий маълумотларга уйғун.

Хулоса ўлароқ, Самуд қавми Аллоҳнинг элчиларига исён қилиб, бунинг эвазини ҳалокат билан адо этди, дейиш мумкин. Тошлардан йўниб ишланган саройлари, бебаҳо санъат асарлари ҳам уларни бу азобдан сақ-

лаб қололмади. Самуд қавми ўзидан аввалги ва кейинги бир нечта инкорчи қавмлар каби шиддатли азобга дучор бўлди.

Маҳмуд МАҲКАМ тайёрлади.

¹“Semudlar”, Ana Britannica, 19-жид, 232-бет.

Тузатиш

Журналимизнинг шу йилги 11-сонини 1-бетидан берилган «Беозор, муллоим бўлингиз» сарлавҳали мақола иккинчи устун тўртинчи хатбоши иккинчи сатрдаги «бир ўнг томонни муқаддас» жумласи «бири ўнг томонни муқаддам» тарзида тўғрилаб ўқилсин. Йўл қўйилган хато учун узр сўраймиз.

Тахририят